

Лена Петровић

*187
176*

*126
111 5*

14.41

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

Орган „Цетињске Читаонице и Горског Вјећца“

САДРЖИНА

1. Браћа, љубела (епиграма)	<i>Иво Ђукић</i>
2. Рушевине (одломци), III. pjesma	<i>Регул</i>
3. Максим Радошевић, приповијест	<i>Мил. Милошевић</i>
4. Бог и pjesnik (татка с чесом)	<i>Митар П. Дрекум</i>
5. Дневник (не егзистичке епиграме) Календарске	с руског „Augusta“
6. Догађаји Боква Которској од 1797 до 1814. к историји Црне Горе тога доба (историјска)	од <i>Др-а Л. Токијевића</i>
7. Александар Николајевић Пидан	<i>Уредништво</i>
8. Народно Благо:
ударац сердара Ограшића су шездесет и седам турских ага и бегова на чардак Дилића, приближежио	<i>В. Јовановић, учитељ</i>
9. Опјене и пријаве:
Други одговор на критику и одговор <i>М. Мијушковића</i> од Бура Шпадијера	приказује <i>Хасенин</i>
10. Нове књиге	
11. Просвјетно културне биљешке	
12. Друштва	
13. Разна биљешке	
14. Народни	

Дат Ц Е Т Њ Е
 К. П. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
 1903
Дат
11

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ОРГАН „ДЕТИЊСКЕ ЧИТАОНИЦЕ И ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА“

Свеска VII и VIII	Изази крајем сваког мјесеца у свескама од 2 табана велине осмине. Цијена је листу за Црну Гору 4 круне, а за иностранство 6 круна на годину. — Рукописе, писма, часописе и новине у замјену, ваља слати уредништву а претплату администрацији „Књижевног Листа“ на Цетиње. — Рукописи се не враћају.	Година II
----------------------	--	--------------

Б р а ћ а

— Иво Ђипико —

Свршетак

Неимар потражи га, да га с браћом суочи, а ненашавши га увјери се да је онако како му они испричаше.

— Не бојте се! — говори браћи — Сада ће банути жандарска патрола, па ће они за њим... А ви идите с осталим на радњу.

Браћа умирена прихватише се посла. Код мора у пуном подвизмљем дану, сунце их лијепо грије, топло им, па задовољно раде. Понешто и разговарају, по највише раде и ћуте, ко да мисли сабирају. Па им пану на памет дани радње; урезају у памети приштедњу, и у тој мисли чисто живље раде, и веселе се послу. А и кући ће брво; одмориће се и наживати својих навика: свога крша и вечерњих сједника, гдје ув добру ватру у причању, лијепо се осјећа, како зимска ноћ брво одмиче.

Кад су до мало у службеној дужности налегли жандари, неимар приђе к њима, и исприповиједа им потанко, оно што су браћа исказала.

Вођа жандарски до краја га саслуша, па се замисли. У часу он се одлучио што да уради: „Злочин је почињен, убојица је пред њим, а за

убиство није поднιο кавну; није друге ваља га предати закону.“

Неимар поведе их к браћи. Они у послу пригнуги, нису видјели жандара, док вођа Спасоју не стави руку на раме. Тада се обојица окретоше, и зачуђени погледају један другома равно у очи.

Вођа лијепо упита, откле су, и како се зову и повука их, да му испричају редом оно исто, што су и проту испричали.

Они у нади, да ће их жандари ослободити од скитача Митра, поновише исту ствар по други пут, а вођа задовољан исказом, уовбиљивши се, нареди им у име закона, да пођу с њима.

Забринути и у стрепњи што ће се догодити, оставише рад. Радници гледају за њима, а они између њих иду, и већ ништа не размислијају, ћуте и не могу никако да се снају.

Путем им је при души све тјешње, а кад уђоше у град у тијесне улице, гдје нигда сунце не грије, и гдје се тјескоба у сред подне осјећа, чисто се растужише; зла слутња поче се јављати. А кад ступише на праг жандарске касарне, и угледаше пред собом мрачни ходник, протрнуше до у срце. на видјелу прво но ће унићи, сукобише им се погледи, а једнакога су изражавају: пуни сумње и братске самилости.

Послије преко града воде их у суд. Путем бесвјесно гледају у чељад и нажгане фењере; нијесу знали, куд их воде, нијесу ништа тај час ни осјећали, нити су могли да приберу пусте мисли, али црна слутња, ипак се је јављала.

А кад их жандари предадоше тамничару, и овај их затвори у једну ћелију, остадоше дуго, један поред другога прислоњени уза вид. Слушали су с улице корачаје чељад и вику дјечурлије; гледали су у зраку свјетлости, што је однекуда одовго долазила, и захваћала комад обијелена вида. И дуго су тако стајали, док млаћи брат прозбори: — Затворили нас — и дохвати Спасојеву руку, ко да помоћи од њега тражи, и надода: Срећа те, смо заједно.

— Нека су мене, убио сам! — одговори он — Но што ће с тобом?

Сјутрадан изведоше их пред судца. Оба поновише и потврдише оно, што су већ казали.

Судац, млад човјек посматра их; види се вјерује њиховим исказима, помаже им кад се у говору заплету, но они су збуњени, па ништа ни примјећују. Најпошље им лијено каже: — вађу вас опет, па ћемо боље развидити и предаје их тамничару.

Суд поведе истрагу, а у томе прође дуго времена.

Браћа у тамници, с дана на дан, све више опадају, и у страху су, да ће се игда сувца нагријати.

Наслуђују из сучевих ријечи, да би се могло догодити, да их уврсте у турске поданике и предаду турским властима. Кад на то мисле чисто протрну; не зборе, али погледима изражују очити страх, ко знаду што их тамо чека. И тада им усне дрхте и оба, ко по договору,

отворено гледају у зраку свјетлости што одовго с прозора долази.

Тако пролазе дани, један за другим, без икаквих промјена.

Једнако слушају корачаје чељад, што улицом пролази, вику дјечурлије и неразумљиве гласове мрачнога града и шапатљиве ноћи.

За кишних дана, осушскују једнолично падање кише, па их душа боли за пољем и за кућицом, да се заклоне, за ватром да се осуше и огрију, и за веселим разговором, у друштву чобанчади.

Осјећају промјене времена. Кад је на пољу ведро, навире свјетлију зраку, што одовго с прозора к њима долази, да им навјестя, да је над њима негдје јавило се сунце и — жеља их за њим вуче.

А кад осјете да им је хладније, но обично, и чују на махове хуку вјетра, и шуштање картушине и другога смећа, што удар вјетра са улице диже и у видове замијеће, знаду да гори у њиховима кршевима завија чисти сјевер.

Тада они замишљају топле заклонице, у које сунце упира, гдје су се са чобанима заклањали од љуте студени. Над главама им вјетар хуче, и одбија се од голих кршева, а њима је у друштву мило и топло: грије их сунце, врео задах чобаница, и младићски животи, скупљени један уз други, да се заједнички од студени обраше. Тугом у души осјећају, сву слат пустотога живота; и јавља се потајана жеља, за љепотом простора, и љепотом веселе свјетлости, испољава се у силној чежњи за старим навикама; желе да се огрију сунца, истрчу и уморе од труда; и осјећају, да им је љепше било и онда, када су у страху од своје куће бјежали у црногорске кршаве, него овдје у овоме скућеном и мрачном простору. А да би их пустили, по-

жургли би, куд му драго, ако ће и у хајдуке, да се травом и коријењем хране.

Браћа обгрљени дочекују вору; сан им у души уноси мало покоја, а чим отворе очи, гледају у зраку, што одовго с прозора унлази, да им навјести наступ, још једнога, суморнога дана. Али једнога дана, нада, да ће видјети своју кућу, сине им у души, ко нигда досле.

Увеше их по други пут на испит, а овога пута учини им се да је судач с њима, пријатан и добар.

Испитује их потанко, и са особитом пажњом, али братски, усердно.

У његовим живим очима, у милости гласа, и благом дочеку, осјетише, сада разабранија браћа, његову читу самилост прама њима.

То их осоколи и гане, па старији исприча исту ствар, искреније и топлије; ниједном се не заплеге, сигурним изражајем да истину говори.

Судач их посматра, замислио се и — пише.

Наједном подиже главу и упита Спасоја: — Можда га ниси на мртво убио?

— Јесам! — одговори он — Виђу га мртва!

Ти не можеш знати, да је баш онај час преминуо — опет ће судач.

— Убих га, па ето! — понавља он одлучно.

— И ја бих био исто учинио — јави се и млађи.

Судач причини се, ко да је пречуо ријечи млађег брата, и прослиједи писањем.

Ваља да сви списи пошаљу се на старију власт, да она ријеши, коме да се предаду браћа, црногорским или турским властима.

Пошље дуга писања, подиже главу и стаде да у себи чита, што је написао.

Браћа га посматрају, ко чини им се, да од њега зависе њихови животи. Он се занио у читање, па не осјећа на себи њихових погледа; на око задовољан је; досјети се да то што је написао, није службени записник бурократскога облика, већ врућа молба, потекла из сродне душе, ко отиц'ј из животога врела. У њој влада главна мисао: „што би од браће било, кад би их се предадо турским властима, да им суде.“

Па се диже и тјешео их: Даће Бог, те неће бити зла!

А браћа зафално га гледају, и утјешени, враћају се пуни наде, у тамницу.

У нади, што их већ не оставља дочекују оца.

Кад му назријеше у тмици старачко лице, за час заборављају своју невољу, гледају један у другога а не могу да нађу ријечи, да израве своје осјећаје.

Не љубе се, нити здраве, ко да се боје, да тиме у овоме недостојном мјесту, осекврну своја врела осјећања.

Ива њих стоји млади судач; службено присуствује састанку, јер истрага још траје.

— Јесте ли здраво? — пита их забринут отац.

— Толико, што имамо добра — одговара Спасоје — па упита: — А како је на дому? Можеш ли сам?

— Слабо, ... стока тек што се држи ... Но све једно — рече живље: — само да сте ми ви живо и здраво. А знајте, зборе наши, да неће бити зла, већ да ће вас до мало пустити.

Браћа се живо вгледаше; а отац промијени говор, и упита их: — А имате ли своју потребу?

— Имамо; да знаш зарада нам је код тамничара...

Но ти узми код њега, што ти је потреба, па понеси кући... ваљаће ти — одговара Спасоје, и очито жали оца.

А како мајка? — сјети се наједном млађи, и стидљиво обори очи, и маче се с мјеста.

— Држи се и она — одговори отац, замишљен.

Часом ћуте; осјећају, да би имали дуго да говоре, но не могу, па сабиру мисли, ко да желе, да све, што имају у души, једном ријечју израве.

Дуго синови оца посматрају, и све јачи нагон, осваја их за кућом, па и нехотице у души буди се немир; раздражено гледају око себе; но благи поглед очев, пун трпљивости, смири их и — наново се преганују.

А вријеме пролази. Тога се сјетише, кад негдје даље уминупие корачаји војника, који су у марширању пролазили, поред тамнице; те корачаје они су у памети бесвјесно пратили — када их нестане, ко пренуше се.

Па и судац их опомиње, да је вријеме растанку. Он то изговара топло гласом, очите самилости; па отац и синови усрдно у њ гледају.

— Помоћи ће господин — изрече умидно стари.

— Хоће — потврде синови, очитим увјерењем.

Наново ћуте. Млади судац се је замислио.

Гледа она тугаљива, здрава лица; у души му одзвања старачки, дрхтави глас; осјећа на себи живе младићске погледе, жељне, ничега

другога, већ радње, и сласти, у своме животу.

И оно нешто тешкога, пушта, слична њиховим животима, осјећа у себи, па у тренутку у памети, сину му сва трагика изморена народа; и јаки нагон сродства уставља се на њиховим тугаљивим лицима.

— Вријеме је, да се одијелите — вели им гласом, ко да их моли.

А они драговољно слушају; љубе се, а не говоре, већ измјенице, дају један другоме све што у души имају, и у себи од рођења носе.

... Браћа још неколико дана, обгрљени ишчекују зору, и тек што се пробуде, гледају у врак у свјетлости, што одевго с провора долази, и дан им навјешта.

Нада им се непрекидно јавља; а живот и младост не могу да се одрекну свјетлости и простора. Па када једнога дана униђе млади судац, да им јави, да су прости, јер су осле црногорски поданици, — чисто обевумише. Силни излив радости, махом баци у заборав, сву муку и невољу.

Фала брате! — пуном душом, говоре младоме судцу, а њега та ријеч, потресе до у души.

Изазе на улицу; збуњено се гледају, а очи им играју, ко да хоће, да у се сакупе сву растргану свјетлост изгубљених дама.

Иван града гледају своје висове; мећава их обавија, и бијеле се сметови снијега. Тамо сигурно вија вица и студен бље, али њих за то није брига. На догледу тих пустих висова, осјетише се, ко риба, кад се из мреже измаче и морем заструји — осјетише бесвјесно, ко никада досле, сву љепоту, свјезине, свјетлости и простора.

Р у ш е в и н е

(Одломци)

III.

Кад би неки пјесник хтио
 Б'јелих вјла да се мане,
 Да остави часком бисер
 И ножице и ђердане;

Са облака да се спусти,
 Да остави горње сфере
 И да пусти да почину
 И Марсови и Венере;

Па да мало бегенише,
 Грешном земљом да се вине, —
 Од појате до палате
 Да баш ништа не сумине.

Да се громом наоружа,
 Да са собом муњу носи,
 Кукољ, трескот и бунику
 Да погуче, да покоси!

Од трунташа, интригаша
 Чету једну да састави,
 Старом Данту да је пошље,
 Стан достојан да јој справи...

Да људима припомогне,
 Да се, јадни, мало свјесну
 С том олоши нечувеном
 До о земљу једном тресну!

О, таквоме пјеснику бих
 И ја пјесму пјеват' стао,
 Бисером бих китио је
 Измајљенише што бих знао!...

Регул.

Максим Радошевић

— Михајло Милановић. —

Максим Радошевић је један између првих наших младића. Није да га ја фалим што је био лијеп и дичан као мало која дјевојка, већ само с тога, што је био паметан и у свему умјерен и овбиљан. Памети му није било чак до Стамбола. Његови савјети су били мудри и паметни, па није чудо што су многи питали га то за оно, то за ово. Није он учио каквих школа — није сва памет у школи! — ама је он био од Бога обдарен, а још читао и штудирао оне некаке књиге, па Бога ми, ко је, он је! Милина било погледати га! Висок а помосита хода као да је царовић; кад говори све некако слатко и складно, па га сви слушали од саме драгости. Једва да му је било двадесет и четири кад су га изабрали у општину.. И он се примио тога без и једне ријечи — Кад буди пред изборе наше српске општине, Максим од великога посла не зна ни гдје му је глава, дан ноћ је у општини, пише некаке тефтере и уређује стара писма....

Нијесу ти они знали за ове нове параграфе, правила, ни штатуте, тога код нас фала драгом Богу није било, већ све ишло како је од старина било. Искупе се тридесет четири трговца у општинско „засједаније,“ па између себе изаберу „предјатеља,“ четири општинара и два одборника. Тако сваки еснаф изабере по једнога одборника и кад се сви сакупе, буде их од петнаест до двадесет, који по три године дана управљају народном српском школом и црковом — цаба, без и једнога

карантана! И њима ишло и текло у најбољој слози и најбољем реду. Истина, ту су бирани људи, који нешто знају и умјују; али опет било их је да нијесу знали ни пером затурити, а што год радили или говорили, све било лијепо и паметно.... Народ им никад ништа не приговорио.

Ама као да ни један не бијаше код Максима. Кад год би требало почети какав крупнији посао, никад да би што почели ја урадили без Максима.“ „Требамо најприје њега упитати“ — говорили они — „он је чо'ек писмен, много књига прочитао, па зна шта треба шта нетреба“.... Често га је сам предјатељ постављао ува се, ува своје мјесто, само да је ближе њега....

Максим је био ћурчија... мајстор, да му није било акрама.. По цео дан ради код кртица, а кад у вече дође својој кућици, сједе ува своју мајку, па је милује, тепа јој; а она сва блажена управља своје благе погледе пречистој Красници (икони) која је о дувару висила, и тихо, с пуно побожности и надања, слатко шапуће молитву за срећу и дуг живот свога премилога јединка....

Максим је с дана на дан у свему напредовао. Никога није било, да га није познавао, а мало ко да је био, да га није од срца заволио, особито, брата, ове наше дјевојке, да избудале за њим.... А он? Или је био и сувише мудар, или је још нешто више, никада да се с којом заашниковом.... — „Има времена и за то“ — говорио би, кад би га ко упитао што се не жени? Он је знао да га је цео народ заволио, с тога је двојином више радио за народну ствар....

Свак га волио, свае га миловао, само онијем „гори“ био три у оку. Шта нијесу измашљали, да га у

чему потворе, да га уклоне с овога свијета; шта нијесу радили, да му нађу макар једну качакчу, па да га сурвају у пропаст...

Тако они „гори“ мислили и радили, без да је Максим икада ништа противно мислио или чинио... Знам ја њега кб себе: увијек је говорио, да с онијема треба живјети у најљепшем дозлуку (пријатељству) и да никада не треба шта урадити, што би онијема било неправо... Море бити, да се он кад и кад нашијем и замјерио за то, али он је увијек остајао при својој ријечи. Па и након свега његовога поштенога рада и за ове и за оне, једнога дана он се нађе у мрклој тамници. Ни свјесан ни бијесан, без да је ништа иконе учинио, што би било за казну, или да је што противно говорио, без икака испита, без икака суда, њега осудише на једну годину дана тешке тамнице... Кукавна његова мајка! Кад је чула за ове јаде своје у мало не пресвисну.. Кукала и нарицала да се срце каменило. — Осудише га! — говорила кроз плач — осудише га, за мало им и за кратко било! ал' нека! Изићи ће ђело на виђело! Није мој Максим што они мисле, није! Неће он ни мухи вла помислити, а камо ли да што рђаво рекне.. А ако га је ко облаг'о, да Бог да му душа раја не виђела... Не мог'о се, јунак, смирити, док прдоштеније не молио.

Ето тако говорила и клепа по цијеле боговетне дане и ноћи...

И нама свима било жао и мучно, свима нам било тешко, што се то с њим зби... Цијела општина излазила пред самога Топал Осман-пашу и шта нијесу чинили, да се Максим курталише авса и мужа — ни молбе, ни њихова мољакања, ни новац, не помогаше доброме Максиму, он мо-

раде одлежати читаву годину дана... И он је јуначки издржао и то.

Мајчиној радости није било ни краја ни конца, кад је, послје пуну годину дана, видјела опет свога једивка сина весела и насмијана... Не зна, весела, шта да чини од велика рахатлука, па ударила у пјеванију у песнест... сва се кућа ори...

И нама свима било и мило и драго, што смо га опет видјели уз нас, да заједно с нама, за народну ствар, живи и ради...

И он је сад радио двојном више него што је радио... Бивало дава, да само дућан отвори, па у општину.. Не зна за умор, не зна за себе и своје здравље — удубио се у оне велике тефтере, па или што чита или што пише... тек увијек је тамо...

Сви му се наши чудили и дивили, а никад нико несмједи му рећи, да на себе пригледа; он то, видиш, није марио...

Истина на њему се сада примјетило, да је више овбиљнији и више суморнији.. гривло га, што не зна ко га је одао и како су кривице наведене, те је морао толико одлежати. Тражио је пута и начина, да само дозна за име онога отпадника, тражио и тражио, док најпослије, послје једне године дана, ја не знам на који начин, али тек он дознаде за име онога угурева...

Од тога дана човјек се сасвијем промијени.

Нити честито једе, нити пије, (духана ни пунио није.) Врло ријетко, скоро рећи ништа не говори, шути и мисли... Ништа га не занима... Слабо се за што брине, а ни за шта се не распитује, макар се то тидало његове радње. Буде по неколико дана, да никако и не завири у општину, па то нама чудно, врло чудно било. И са својом мајком остао је сасвијем друкчији... Нема оне

веселости, онога благога погледа, нема онога рахатлука, не цјева; натмурена чела, жалосних очију, обавиру се свуда, несвјесно погледа ча: на ову час на ону страну, кад да некога тражи, па опет се сневесели, уздахне и замисли се...

То његовој мајци тешко, врло тешко било... Упитала би га, али неће, несмије, боји се да му не исквари атора. — јер ко зна о чему он толико мисли... Била је сва ко сатрвен, изгубљена и како који дан све то биваше жалоснија... Он јој је за час постао чудо од младића.. Често га онако испод ока погледне, а срце дршће и стријепа, бји се нечега, што је и јаче и страшније од силнога небескога грома, страшније и од самога пака..

И у својој највећој недаћи и невољи за својим јединком, поче око себе купити врачаре и гатаре, да из њиховијех уста чује, шта се то крупно збило њезиноме Максиму?

Тако једнога дана дозвала познату Јешићку, да јој грах огледа.

— Не бој се! — говорила ова — кад ти ја велам. Није шта страшно!... Мене мој гра' никад није преварио, па неће ни овог пута... Ево, видиш, овај увекли је вас у жалости, све од нечега стријепа, будалања, никада сна... ово ти је 'нај Максимов непријатељ! А види овог овдје. Видиш како је свјетал, фан, гладак, најбољи међу овима, мало је сјетан и невес'о, ал' даће Бог, па ће овога увеклого надвладати, неће га убити, ништа му неће учинити, па оне' ће га надвладати — учиниће н'ако велико чудо, а да га ни глава не заболи.

Старој биваше с дана на дан час боље час горе; час би цјевала од некака рахатлука, час би кукала и нарицала кад најдрња и најнесретнија друга.

Тако једне вечери, кад Максим из дућана стигне својој кућици, ватече своју добру стару мајку сву у сузама...

Њега то врло дирну, до срца га забоље, па за час застале од чуда. И поново погледа своју добру мајку, ухвати се руком на мјесто гдје му срце куцаше и дубоко уздахну.

Бацио се, јунак у тужне мисли и сам собом разговара: — „Ето, она плаче с мене, а ја и плачем и кукам због 'ног несретног Исајла... Несретник, буд је стило мене убити, буд 'оће и моју мајку. Али док ја будем жив, док срце куца у мојим груд'ма, ја ћу.... и не доврши, поглед му паде поново на ојађену мајку и на малу иконицу... док у тај час нешто затрешти у њему... И он са пуно страха лагано приступи својој мајци, поче је миловати и љубити, говорећи:

— Мајко, слатка моја мајко, тако ти среће и напретка мога, тако ти жив ја био, не плачи! Да знаш само како ме боли, кад те видим жалостивну... Ето од сјутра ме никад више нећеш видјети жалостива, већ увијек весела и насмијана... Ето, упамти, мајко, што ти вечерас раво!

А како је срцу мајцину, говораше она изнемоглим гласом, — кад гледа сина сјетна, невесела? О, тешко је сине мени, врло тешко!... и дршћућим рукама миловаше свога сина, миловаше га и тепаше му тако слатко, тако слатко.

На пољу је владала дубока црна ноћ. По сокацима нигдје никога, свуда сама тишина, свуда несносно мртвило... Стара је већ одавна легла да почива, а Максим и ако је легао, никад сан на очи. Нешто га је тиштало и мучило, па никако да се смири... Устаде, преста се и поче хо-

дати по соби. Хоџа, а све нешто мисли, страшно мисли.. Лице му изгледаше врло надувено, очи мрачне, закрвављене, његово до сада увјек ведро чело, бијаше густијем борама набрано... не бијаше никада страшан као сада...

Тихим кораџима приђе собијем вратима и ослушну, мајка му спаваше у слаткоме сну. Поврати се, погледа кроз пенџер у мрклу ноћ, у небо. Затим тихо и побожно стаде пред икону, прекрети се, целива и мирно прошапута:

— Теби се, добри Боже, молим, умудри ме у овом' часу сад ил' икада!... то рече и лаганим кораџима отвори собна врата, униђе у кућу (кухињу), уве велики нож и док би човјек длан о длан ударио, нестале га у дубоко мрклој ноћи.

Кућа Исајила Ристића је у сред наше вароши. Никога није имао осим стару мајку. Није се женио и ако га мајка натјериваше, да се ожени макар којом. Био је трговац кб по један, јер је иза оца наследио велико богатство, а радња му и сада иде као мало која. Па био он и школски одборник, заједно са Максимом Радошевићем. Он је, до душе, био много старији од Максима, за то су га прије изабрали у опшгину. И он је у свему слушао Максима, јер је видио, да је Максим врло поштен и mudar младић.

Што год би Максим изустео, Исајило је на све пристајао, никада да су се за што спорјечкали ја завадили.... Живјели они кб прави другови, кб рођена браћа. Често су се састајали у својим дућанима, или у својим кућама, често преговарали како и на који начин да приврједо својој школи и својој цркви. Једном ријечи били једна душа и два гајела.

И ево, и сада се наш Максим упутио Исајиловој кући, али овога пута не ради народнијех послова, ни са каквом добром вољом.

Ишао је жалостиво, погружен, као да је у какој великој биједи.. Чим стиже пред кућом му, погледа на пенџер и виђе свјетлост... Њему кб да одлану у души.

— Не спава, — рече у себи — тијем боље. —

И закуца алком на вратима.

Исајило скочи и отвори. И како се зачуди, кад угледа пред собом добро познатого Радошевића... Чудно му било, што видје пред собом Максима сјетна и невесела, још чудније што долази у ова доба ноћи. Кад га угледа лијепо се човјек пресвијети, сав претрну као од грома... И лагано пође за њим у своју собу.

Обојица су заједно, један према другом. И Максим шути и Исајило шути, ни један да почне о чему. И кад Исајило видје, да се овдје не пише о добру, поче трљати руку о руку, а све се по из тиха накашљава, види се: хтио би да о чему почне, али глас му вастаје у почетку.

Шутјели они тако дуго и дуго, док најпослије Максим прекиде тишину гласом врло чудноватим:

— Исај'ло, знаш ли рапта сам дош'о?

Исајилу ко да бијаше чудно ово питање, па ће рећи:

— А ко би зн'о, брат' Максиме? Да ти се није шта догодило?

Максим га престријели својим крупним очима:

— А зар не знаш шта ми се догодило? Зар не знаш да сам одлеж'о годину дана у тамници?!

— То ли је? Знам брата, знам! — рече Исајило сажалевајући. — Али фала Богу, било па прошло!

Максим га поново погледа очи у очи и рече:

— Јес' било па прошло; али знај, да сам ни крив ни дужан био... То зна цијело Сарајево!

— Тако, тако! Ни крив ни дужан!

— И ти вјерујеш да сам био ни крив ни дужан? — поново ће Максим. — Оабиља говориш?

— Ама знам те, брат' Исај'ло, к'о себе, па с тога и велим.

Максим ђипи као бијесан, прилетје Исајилу и громовито поче:

— Па кад знаш небрате, шта те наведе да ме обиједиш? Шта ти учини' да убијаш и мене и моју мајку?....

Исајило премрије. Као гром из ведра неба да га удари по сред срца жива, тако му би кад зачу оне страшне ријечи. Задршћа врло и клону....

Максим га погледа страшним погледом и гледаше га дуго и дуго, најпослије трже нож и пријетећи поче:

— Исајло, не било те, видиш ли ово? Ама знај да нијесам дош'о, да к'о ајдук нападам, већ, да к'о поштен чо'ек вратим жао за срамоту! Чуј ме, дођу' да те убијем, али не кукавички, к'о ти мене, већ к'о јунак прса у прса! Ак' 'оћеш устај и брани се, мени није до чекања.

Исајило дубоко рикну и заплака као малено дијете:

— Брате Максиме, адал ти била моја крв и овога и онога свијета, ради са мном шта 'оћеш, ако 'ћеш и уба ме; али ако мене убијеш, знај да си убио и моју мајку, па куд ће ти душа?.. Моја мајка има само мене, јединак сам јој баш к'о и ти својој; кад мене изгуби, изгубила је све! Сад сам ти кав'о све и сад ради шта 'оћеш!

И кад Максим зачу те ријечи рука му у тај час клону, коракну

корак два натраг и стаде к'о укочен... Сām не знађаше шта да рекне, гледаше га тако и до мало примири се од оне нагле ватре и поче мирно и благо:

— Исај'ло, јадан брате, преклињем те умрлим часом, кажи ми шта те наведе, да оно рекнеш?

И Исајило поче више страшиво и испрекидано:

— Максиме, по Богу брате, све ћу ти казати, све к'о Богу на исповиједи. Ти знаш и ко сам и шта сам, знаш да сам често пута у сред најгорега времена за нашу школу и цркву свагда међу првима био. Од кад ти дође у општину, на једанпут се окрену све друкчије, боље. Ти са лијепијем и мудријем ријечима изравна све што је сметало напретку наше школе и наше цркве, и твојим доласком српска народна ствар пође дупло напријед. Свак те завоље и замилова и што год урадисмо, сви казаше да је то све из твоје главе. А мени несретнику, сām не знам зашто, било тешко што само тебе фале.... Све ме нешто копкало и мучило стого, без икака узрока. Тако једнога дана — проклет био и онај час! — саст'о се ја са Рифат бегом из великога међлиса (окружнога суда) и упустимо се у разговор о нашим народним стварима и о — теби. Ја му говорио, како си ти све и сва у нашој општини и како те сви наши фале и у звијезде окивају. А он, несретник, поче поиздаље, и тако ме доведе, да му морадо' казати: како се ти спремаш да напишеш велики арвохал (тужбу) на самога свијетлога Султана, ради неуредне османлијске управе, и како неки чиновница 'оће да баратају у наше старе законе које нам је сām велики Султан — нека га Бог дуго година поживи! — својом руком потврдио

и лао... Несретни Рифат бег то уз'о за готово и једва чек'о да те њима прикаже к'о највећег бунтовника... Ето, Максиме, брате, само с тога су те осудили и с тога си тамнов'о. У први ма' мени било чудновато твоје апшење, али се последије с'ам освијести' и горко се покаја', и ево и данас се кајем тако ми очињег а вида! Брате Максиме, нећеш ми вјеровати, да од онога дана не знам за себе, не знам жив ли сам, мртав ли сам... Мало, готово никако не спавам, на сијела никуд не одлазим, ништа ме не весели, све се бојам нечега, а највише тебе, јер си ми ти увијек пред очима.

Ја ти се исповиједи' к'о брату, к'о Богу, ама најприје те молим да ми опростиш, па онда ако 'ћеш и уби ме, јер знам ако ми опростиш, да ће ми црна земља лакша бити.

Максим је мирно слушао Исајила и кад овај доврши, поче Максими овбиљно: — Ђукавни Исајило! А ево се ти онда не сјети, да и ја имам мајку, а моја мајка да нема никог више осјем мене?... Знаш ли ти, јади те не знали, какве је тужне и црне дане проведа моја мајка док сам ја тамнов'о?

Исајило је само шутио, а главу оборио преда се. Максим је долазао у све већу ватру. — Али ти — настави љутито — ти се онда на Бога, ни правде, ни истине нијеси бој'о, ти си онда био црни ђаво, а данас си још гори и црњи, јер проклетство моје и моје мајке начинићете горим од сваког ђавола... Проклетство моје и моје мајке свуда ћете пратити!

Исајило цикну тужно и горко: — Максиме!... Максиме брате!...

Максим, који долаваше све у већу ватру громко повика:

— Срам те било, Исајило Ристићу, и овога и онога свијета!... Бранковићу, нигдје те не било!

Исајилу паде мрак на очи. Крв му узавре и скоти као разжарена животиња, стаде пред Максима, раздрпи аљине на преима и гласно повика:

— Радошевићу ни једне више! Не убијај ме таким ријечима!... Ето твога ножа, ево моји' прсију, сјури нож твој у прса моја, освети се, уради са мном шта 'оћеш, само ме не зови Бранковићем, јер то не могу поднијети!.. Ево, праштам ти свој живот, ако 'ћеш молићу и мајку да ти за све алали... Удри Максиме, гдје ти је воља, не надај се, да ћу се бранити!

Максим га значајно погледа и што га је више посматрао, постајаше му лакше и у срцу и на души... На један пут баци нож далеко од себе и гласно повика:

— Исајло, јел' ти та збиљска?

— Ово ти је моја пошљедња а тврда српска ријеч! — поче он мушки. — Волио би' вјером преврнути, него дату ти ријеч погазити. Максиме, брате, и ја сам Србин к'о и ти, али ђаво нити оре нити копа...

— Ја ти праштам, Исајло! — рече Максим одлучно — али и моја је мајка увријеђена, море бити више него ја, па не знам, да ли ће ти и она опростити!...

Исајилу као да сунце грану пред очима, као да му се створи бијели дан кад зачу пошљедње ријечи Максимова, рашири своје бајеле руке, прилетје му и грлећи и љубећи га повика весело:

— Максиме брате, од сада си ми брат! Нека ти је слава и фала од неба до земље, не толико мене већ моје старе мајке ради. Ти мени поклатио живот, теби Бог драги сваку добру срећу. И ево те сад молим: овога часа води ме твојој доброј мајци, да панем пред њезина старачка кољена, да их изгрлим, и из-

Љубим и да чујем глас са њезини'
у сана: праштам! И кад то, брате,
дочекам, те својим ушима чуо будем,
биће ми к'о да сам се поново родио
на овај бијели свијет ... Брате Мак-
симе, води ме само!

— Српство и народна српска
ствар је по сриједи, треба да смо
измирени! — рече Максим страшно
га љубећи...

Малене птичице су већ навјеш-
ћивале рујну ворицу, кад су њих
двојица, загрљени као два брата ро-
ђена, са пјесмом на уснама, пошли
старај Максимовој мајци на сретно
добро јутро....

— жк —

БОГ И ПЈЕСНИК

(Гашка с чешког).

Из прастарог златног доба,
Кад богови са људима
Дружаху се, пјесма ова
Порцјекло своје има.

У част Зевса, громовника,
Неки пјесник из Атине
Спјевао је дивну хамну,
Пуну сваке величине.

Зеве, усхићен славопојем,
Част ријечи да награди:
Силан сађе на крај мора,
Гдје сјеђаше пјесник млади.

Кад пред собом пјесник виђе
Неба, земље господара,
Препаде се, ал' громовник
Њему благо проговара:

„Моје силе, моје славе
Достојну си пјесму спјева,
С тога ћу ти поклонити
И што не би сам вахтјева“ —

„Твојој р'јечи драж и силу
Одсада ћу такву дати,
Да ће море, кад је чује,
Своје вале устављати!“

„Облаци ће на небу се
Устављати, да је чују —
Сунце, мјесец, јасне зв'језде
С дивљењем ће да је шућују.

„Твојој р'јечи драж и силу
Одсада ћу такву дати,
Да ће људи за пјесму ти
Бисер, злато псклањати!“

„Дражи, сиде пјесме твоје
Биће тако цијењене,
Да ће за њу душе, тјела
Најљепше ти нудит' жене.“ —

„Ц'јелог в'јека богат, силан,
У обиљу сваке среће,
Уживаћеш, да ти равна
На свој земљи бити неће!“...

„Таква блага — пјесник рече —
Достојна су руке твоје,
А заслуга за њих нема
Смртни човјек, ка ја што је“

„Ја сам богат, велик, срећан,
На свијету ништа више
Нема, оче, за чим душа
Грешна моја сад уздише!“

Зачуди се бог богова,
Па ће рећи ка из шале:
„Честе боре, чедо туге
Чело су ти избраздале.“

„Прах тешкога путовања
Покријева плећи твоје,
А уста ти без осмјеха,
Укочена ка лед стоје.“

„Бескућник си, као тица,
Којој ватра гвездо спали;
А усамљен, ка глог горски,
Што с на судбу вјечно жали.“

„Штап путнички у рукама
Једино је благо твоје:
Ништа немаш, а одбијаш
Оволикe даре моје!“ —

„Имам једно женско срце,
Што ме радо ослушкује,
Драже ми је од свих блага,
Што их смртни заслужује!“

Смијући се бог богова,
На раме му руку стави,

Па му рече: „што би онда
Да те срце то остави?“ —

„Мојни творче, ако би ми
Љубав њену заграбио,
Ја те молим да би одма
И мој живот угасио!“

У шипрагу оближњему
Сатир у глад сједијаше,
И с пјесником бог богова
Што говори, све слушаше.

Па ће рећи: „Оче Зевсе,
Мјесто смрти твоја сила
Нек му даде другу жену,
Да га тргне из лудила!“

Митар И. Дрецуи.

— жж —

Дневник једне египтијке

— ВЕДЕРСКАЈ —

(Свршетак)

22. јануар.

Како је споро данас пролазило вријеме! Узимала сам књигу да читам, думарала сам по кући, сједјела у соби код Олге Павловне гледајући је како раалаже свој бескрајни пасјанс, а Матрена Ерастовна поред ње слатко дријема, па ми се ипак чинило да се сказалке на сату не помичу. Хоћу ли дуго овдје издржати?! Не знам... Знам само то да се нећу вратити док се не излизјем.

24. јануар.

И јуче и данас је велика мећава; вјетар фијуче кроз димњаке, слабо утврђени капци непрестано дупају. Изаћи изван није могуће, све је покривено снјегом. Осјећам се одвојеном од свега свијета. Како мало личи овај живот на наш варошки... како ме вуче тамо.

Молила сам Олгу Павловну да ми да што да радим. Она ми даде неке мале кошуљице да шијем, и тај ми се посао право рећи допао, знајући да нешто корисно радим.

Послије обједна сјела сам код Олге Павловне пријезно радећи.

— Је ли вам се досадило моја мила, с нама старијима, упита ме она љубазно смијешећи се.

— Није још — одговорим — али дуго овдје не би могла остати, чудим се вама Олга Павловна како можете годинама овдје живјети?

— Зими је овдје велика једноликост, зато љети је лијепо: сви дођу к мени, онда је весело и живо... А зими се одмарам, сјећам се прошлог... Већ знате: quand le diable devient vieux il se fait ermite!

— Чула сам, чула... Али ви сте и у младости овдје живјели неколико година; како сте онда сносили ову једноликост?

Олга Павловна остави карте на страну.

— Јест, шест година сам овдје у младости провела, — замисљено одговори она: — шест дугих година.... Тако је морало бити!

— Зар никад нијесте пожељели поћи одавде? Зар се никад не сјетисте како је зими лијепо у вароши.

— Прије ме вукло тамо, прве зиме сам много туговала, чак и болесна сам била... Но на моју срећу, мени се увјек допадало само све своје, за мене ништа љепшег није било од своје куће, свог мужа, своје дјеце. Све туђе чинило ми се непоребним, мало занимљивим. У вароши је лијепо, али тамо ми је све туђе било, све ми мило бијаше овдје... Ја сам се овдје тако научила, да од кад сам остала сама никуд ме жеља не вуче да идем. Ја, Наташа, сад успоменама живим, а и надам се да ће брзо љето доћи, те ће се моји драги тичаћи слећети овамо... У своје доба поднијела сам жртву, али зато сам стотруку награђена... Ја тврдо вјерујем, Наташа, да никаква жртва не остане без награде.

Олга Павловна се замислила сјећајући се прошлости, а ја гледајући на сиједу главу мишљах: што је претрпјела у свом животу ова мирна старица? Јесу ли и њу у младости мучила силна осјећања, или је она увијек мирно испуњавала узете на се дужности.

25. јануар.

Данас сви с нетрпљењем очекивамо пошту. Варошани и не сумњају какав је то догађај у селу — пошта! Каква је то радост кад добијеш дуго очекиван глас, а какво је разочарање кад га нема... Да они то знају, сигурно би чешће писали.

Олга Павловна чека писма од своје дјеце, и новине; она прати политику и врло се интересује догађајима у Китају.

Матрена Грастовна чека илустрације, једино што је још интересира то су слике које представљају текуће догађаје, особито дуго разгледа оне, које изображавају погреб умрлих радника.

И ја сам очекивала данас писма и добила сам два: једно од мужа, друго од Лизе. Федор Федоровић ме пита за здравље, и нада се да ћу се брво вратити. Лиза ми описује како се лијепо забављала код Ландишевих, и како јој је лијепо испала ружичаста хаљина. При крају писма долаже: „Мићо ти љуби руку.“

Није истина! Никад, чак ни као пријатељ није ми руку пољубио... Збиља ва што ми Дмитрије Александровић никад те части није чинио.. Ни честитајући ми, ни праштајући се, кад свако има право то урадити, он није никад... Никад нијесам видјела ону горду, милу главу да се сагла предавном... Зашто?..

1. фебруар.

Вријеме иде монотоно, али брво; нијесам ни примјетила како су прошле двије недјеље на селу. Осјећам да се поправљам. Ова типична добро уцливише на мене.

Данас је диван зимски дан. Олга Павловна ми понуди да се провозамо на саоцицама.

Одвезем се истим путем, којим би љети у шуму ишли. Кочијаш да се покаже потјера коње и ми полетимо даље низ гору.

Олга Павловна укори Семена:

— Што ти је, мантила главо! За мало нас нијеси изврнуо!... П n'a peur de rien! окрене се она к мени.

— Ах, госпођо! — рече Семен — Данас ми се син родио!

— Па зашто прије ништа нијеси рекао! — узнемирено рече Олга Павловна. — Лукерја је сигурно сама? Повези нас к њој!

Семен опет ошине коње; ми уђемо у неко двораште и станемо пред једном великом колибом.

У великој непопоњеној соби око стола бијаху икупљена дјеца. На дрвеној постељи лежаше Лукерја; вено блиједо, мршаво лице оштро се одвајаше од црвених јасука. Ми јој приђемо, она нам показа на мало, немоћно створење, које лежаше поред ње:

— Ево, госпођо, Бог ми је још сина дао! Олга Павловна се нагне и нешто је шапатом упита. Ја се дјецу приближим.

Ови се гураху једно поред другог с радозналешћу, гледајући ме. Ја покушам да их што год упитам, али они одма шмигну под сто и извириваху као мали звјерици. Ја сједнем на скамвију поред стола и мишљах:

Како могу овдје људи живјети, и и пећ на којој се кува ту је, излази се одмах у хладно двораште... пуно наука, прашине и сваке нечистоће...“

То је био први пут у мом животу да сам била у селачкој колиби.

— Хајмо Наташа, — зовне ме Олга Павловна: поправљај се Лукерја! Пази немој јести ове дане зеља и кртоле. Послаћу ти рубља за малог, чаја, шећера, бијелог хлеба... Краву имаш: пиј млијека.

Ја сам такође хтјела болесници да учиним неко задовољство, да јој дам новаца бијаше ми некако тешко; колебала сам се. Излазећи, окренем се и опет видим сиромашно стање те се ријешим. Дођем код постеље и некако стиђећи се метнем сребрни новац Лукерји под јастук. Она то не очекиваше и јако му се обрадовала. Излазећи чула сам како ме благосиљала.

Кад смо се враћали упита Олгу Павловну — има ли много дјеце Семен?

— Доста! Шесторо су му живи, а неколико су му умрли; одговори она: — Лукерја је добра жена, али су се много дјеца иамучила! Не гледајући на то никад је нијесам чула да ропће никад се не жали и ништа не моли.“

Ја и нехотите помислим: шта је то; смиреност или равнодушност?

Кад смо се вратили дома ја почнем распитивати Олгу Павловну о селачком живљењу, она се чуђаше мојим наивним питањима. Преда мном се откривао сасвијем нови непознат ми свијет, пун далеких ми интереса, са својим малијем потребама и покорном предашошћу судбини.

4 фебруар.

Ове дане сам редовно похађала Лукерју, обилазила сам и вене сусјетке. Свуд она иста сиротиња и она иста мирноћа. А изгледа, како се ту може бити миран? Хладно је, у колибници је влажно и дим од пећи... краје од слабе хране мало и млијека дају... Сирота дјеца једу што и одрасли: кисјело зеље, кртолу и слабо испечен ржавни хлеб.

Мени се то ужасно чињаше, а кад сам то рекла Олги Павловној она се насмије:

— Ах, варошанка! Та ове године хвала Богу све то имају. А ви помислите,

да има година кад ништа не роди, ни кр-толе, ни хљеба... кад је глад!

Јест, о томе сам мало мислила... кад би купили за гладне, ја бих жртвовала по десет фиорина, и то не од мојих, него Федора Федоровића, — и мирном савјешћу бих имала да купим рукавице по шест фиорина пар... Сад ме је стид сјећати се тога, стид, да сам овај час опрала руке сапуном, који стаје фиорин, којему се онако радује сељанка!... А међу тим како да ме није стид сад, промијенити ништа не могу. Ја ти немам што, јер свог ништа немам... А да имам? Зар би дала?. Ја — егоисткиња?. Овдје у самоћи, сама себи, зар ћу лагати?. Не, на моју срамоту, ништа не би дала, а изговорила би се, као и сви, да поједини добротвор није у стању ништа промијенити... Ја сам сад чудновато расположена, моји нерви живље сад све примају, зато ми је тако и жао несретне сељане... Исто се питам: јесу ли несретни? Они имају што је најглавније: вјерују да ће бити награђени у будући живот, за муке које овдје подносе.

Ја ћу се брзо умирити, вратити се у Петроград и као и прије куповати ложе по двадесет фиорина, мирисе и све оне непотребне ствари, на које толики новац трошим, али без којих не могу бити, јер би се онда несретном рачувала. А Лукерја ће као и до сад живјети у сиротињи, дјеца ће јој умирати од болести, која нема имена у медицини. Они ће се дуго сјећати „добре“ петроградске госпође, која им је даровала неколико рубаља и неколико шка-тула посланица...

5 фебруар.

Тек што су ми мисли и осјећања узели други правац, ја се почнем умиривати и мислити, да сам се излијечила, кад ми данас изненада дају писмо од Дмитрија, и ја се опет колебам не знам што ћу?

Јесам ли очекивала од њега писмо? — Чекала сам, чекала! Надала се и туговала што га тако дуго нема... Посљедње дане нијесам себи допуштала да пишем о њему... Он ме се не сјећа, а ја, ја ћу га заборавити.

Он пише:

— Све ово вријеме нијесам знао хоћу ли вам писати или ћу чекати да ви ријешите нашу судбину. Ја тврдо вјерујем у то да ме ви љубите, и ако никад то нијесте хтјели признати.

Ја се ријесих, да вам пишем. Ваше одсуство је дуго. Видети тако близо код себе срећу, бојим се да је не изгубим.

Наталија Николаевна, зашто се пре мишљате? Чег се бојите? Кога вам је жао? Зар Федора Федоровића?... Ја бех сажалења остављам свој прошли живот, остављам жену и дјену. Ја више желим вас и себе, него њих

Од кад сте отишли, ја још боље разумијем што сте ви за мене; ја не знам састављати слатке фразе, али ћете ви разумјети Наташа, моја Наташа, да таквог осјећања ни у мом, ни у вашем животу више неће бити... не треба се од среће одрицати! „Каква сте ви „егоисткиња“ кад жртвujete своју срећу некаквим предрасудама? Ја и ви смо јаки људи, можемо прећи преко свијех препрека, које нам сметају да дођемо до циља.

„Вратите се, Наташа, или, ако хоћете останите у Холмишту; или отпутујте куд год, све исто; само ми допустите, да се поразговорим с Федором Федоровићем и Лизом. Ја ћу све уредити, и тек онда кад све буде готово и ми обоје будемо слободни, ја ћу доћи по вас. А може бити ви ћете ме раније зивнути?

„Само ми допустите да што предузем; ја већ не могу подвосити ову неизвјесност... само не говорите више ужасне ријечи „никад“...

Шта да радим? Мисли ми се мрсе... Срећа је тако близу, у исто доба и тако далеко...

Да она постане мојом морам преко толико суза и страдања прећи... Зар ћу пристати?... Како би жељела позвати мог милог; како би хтјела показати свијема, да ме не зову узалуд егоисткињом... бојећи се узети дио своје среће?!..

6. фебруар.

Мора бити да сам данас врло рђаво изгледала, јер ме Олга Павловна упита:

— Драга моја, да нијесте болесни? Или сте ружне вјести од куће добиле?.. Бојим се за вас!.. како хоћете, али ја ћу послати по доктора.“

Ја су узалуд противљах; она посла по некаква мјесна доктора, који није могао данас доћи, него ће сјутра. Добро те нијесам што опасно болесна, а за то би се могло овдје и умијети без докторске помоћи... Вријеме ми је већ да путујем одавде... Живот је тако кратак.. Зар никад да не знам што је срећа... Страшно желим видјети Дмитрија, говорити с њим, чути његов глас... Морам се ријешити!..

Сјутра ћу му телеграфирати, само једну ријеч: „доћи“, па онда ћемо заједно све ријешити!

7. фебруар.

Ријешила сам све сама: среће неће бити. — Та како сам се могла предомишљати? Али да се свега по реду сјетим.

Дошао је доктор, млад, несмјелица, чини ми се, који доста зна. Он ме потанко испита што осјећам, препише ми бром и посаветује да озбиљну важњу поклоним својим нервима.

— Одавите што прије одавде, — саветоваше ме: — куд год у топлије крајеве. У Петроград вам не саветујем још да се враћате. Ваши нерви не би вадржали онај немир.

Ми смо сјећели и мирно се разговарали. Олга Павловна поче се жалити на рамативам у руку, кад од једанпут чујемо на вратима неку вику; слуга не пушташе неког унутра; чуо се плач.

— Шта је то? — дигне се Олга Павловна.

У исто доба с великом грајом растворе се врата и у собу утрчи Авдотија, жена баштованова, рашчупана, уплакана, а за њом, тврдо држећи се за њену хаљину, двоје преплашене дјече.

— Госпођо! — викаше она: — ту је код тебе доктор, чула сам... Заузми се не дај мом Антону да умре! — и она падне на кољена пред Олгом Павловном.

— Устани, Авдотија, па нам разложито испричај у чему је ствар. Зашто да умре? Та јуче је долазио твој Антон да полије цвијеће и био је здрав као увјек! — узбуђено говораше Олга Павловна.

Из непрекиданог причања Авдотијиног разумјели смо, да су Антона сељани ноћу истукли и да сад сав у крви лежи. Доктор пође да га види.

— Излијечи ми га, господине! — нарицаше Авдотија: — какав је да је, а исто ми је муж... како ћу ја сама, сирота, подићи дјецу без њега, хранитеља нашег?... Тамо гдје не иде, а исто се код жене врати! А сад лежи и Богом куми да му опростим.... Свашта би била у стању трпјети, само да он, мој голуб, оздрави....

Кад је она изашла с доктором, Олга Павловна ми рече, да ће бити бијен опет због какве сељанке.

Тако је и било: муж једне лакомислене сељанке, договорио се са својим рођацима те су га увревали и истукли.

Доктор се замишљен врати.

— Остаће жив, али ће дуго боловати! Дуго ће памтити, како ће за туђијем женама трчати! — срдито он рече одлазећи. Цио дан сам нешто чудновато осјећала, тешко, слично на стид...

Старала сам се да не мислим, да нијесам сама... Разумије се, да нијесам телеграфирала....

У вече нијесам, по обичају, одмах послје чаја отишла горе, него сам остала код Олге Павловне.

— Да нијесте уморни. Наташа? Данас слабо изгледате! — бољењиво ме упита.

Ја одговорим, да нијесам уморна, али пошто ћу овијех дана поћи, то желим што више с њом да сам.

— Тако ћу ја опет остати сама, — жалостиво рече Олга Павловна и погледа на Матрену Ерастовну, која слатко у насловачи сплаваше.

— Зашто ви, Олга Павловна, не поћете зими к Ливи?

— Стара сам, моја драга; никоме не бих рада сметати, а и научила сам се на самоћу, да вам право кажем... Та ја сам толико лијепог и ружног оvdје преживјела.. Ружно се старам да заборавим, а лијепог се сјећам... Сад је оvdје тихо. Наташа, али прије у мојој младости... Ето ви сте неки дан жалосни били, што сељаци слабо живе, да слабо једу... а ја ћу вам рећи да они сад благују: сити су.

— А прије, кад је мој муж тек купио Холмијсто, онда су жалосно живјели. Ми смо имали мало новаца... Двије године је била неродица... Град све потукао... Хоћеш, нећеш, морали смо задржавати плате људима.. Често смо слушали и молбе и пријетње и проклињана....

— Можете ли замислити, Наташа, што сам ја морала осјећати, знајући да људи због мене живе у сиротињи, не добијају оно, што су заслужили, зарадили.. да им је живо гладно, уморено од префераног рада.. можете ли ви то разумјети?..

— А новаца није било, те смо морали дуговлажити с исплатом и по мало давати... или позајмљивати од Чивута; и позајмљивали смо, али мало, да се не заплетемо. Јер ко у њихова руке дође, тај пропане. Морали смо неко вријеме трпјети нужду, само да дјецу обезбиједимо: она су увјек на првом мјесту била, за њих смо све жртве приносили.

— Кад сам оvdје дошла било ми је двадесет и шест година, не само да ми село

није мило било, него нијесам сасвим ни знала како је на селу; ја нијесам разумјевала за какви смо се тешки посао узели.... Колико сам се ја овдје наплакала и намутила Наташа, боље да се и не сјећам!“...

Ми се обије замислимо. Ја се сјетим једног разговора с мамом; она једном предомном позва Олгу Павловну егоисткињом. Ја се наљути.

— Јест разумије се, она је егоисткиња, — мирно говораше мама: — отишла је на село и живи тамо као госпођа, а тобож: ово све ја радим због дјецe! Јест, да јој то није мило, не би ни живјела на селу. И напоњетку, бринући се за дјецу, за кога се брине него за себе?... Различити су укуси: неком је мила варош и забаве, а њој то не треба, она је сувише озбиљна!...

Покојна Мара је идеализирала, називала је јунакињом, а по моме, она је сав свој живот била егоисткиња.

Ја сам ћутала; зар се вријеђело пре-пирати? Нека је тако, мислила сам ја, нека је то егоизам.... А вјечито тражење нових забава — није егоизам?!?

Мисли Олге Павловне окренуше се на друго, она рече:

— Зато сад, благодарећи томе, што сам у младости доста претрпјела и могу овако живјети. Синови су ми обезбијеђени. Лиза се удала за онога ког је љубила. Она је сретна — значи нијесам се узалуд мучила.“

Ја на њу гледах, срце ме бољаше мислећи: зар ја да разуршим Лизину срећу? зар да јој такву жалост учиним?... никад!...

— Ну Наташа, већ је дванајест сати; како смо се запричале! Ви сте тако блиједи, а дошли сте овамо да се поправите; ја сам вас задржала, опростите и кајд'те што прије спавати.“

Ја би је цијелу ноћ слушала, ја сам видјела пред собом сасвим другу Олгу Павловну, не слабу и сиједу, но младу, пуну живога, каквом сам је као дјевојчица знала.

Да ми јој се било исплакати и испричати своју несретну љубав, али сам ћутала; осјећала сам да немам на то права. Да љубим другога, а не Димитрија, онда би јој све испричала, а она би ме научила.. Али зар би ја могла љубити кога другог?

И ја се дигнем, нагнем се к њој, а она ме узе за обије руке и рече:

— Наташа, ја вас ништа не питам, али видиш, да вас нешто тешко мори.... Мала моја пријатељице, кад би вам ја мојим искуством бар што год могла помоћи...

Не?... Не треба, не треба, не говорите ништа.... Вама је милије сами да трпите, ја вас разумијем... Ви ћете то сами ријешити... Идите да спаваде, идите“...

Ја управо истрчим из собе, да се не би расплакала....

Јест, сама ћу све ријешити... сасвијем сама... Одавде ћу стићи... Овдје има много успомена, овдје ми све њега напомиње... Нећу покварити мир Олге Павловне, нити ћу Лизину срећу разуршити... И како сам се могла предомисљати? Какав ми је мрак на главу пао? Та ја сам хтјела Лили и Васи оца да отмам, а Лизи мужа!. Ја, чији је живот до сад био беспријекоран, како сам и за секунд могла о таквом ужасу мислити?...

Димитрије!.. Та зар би он био сретан са мном? Зар би га ја тако његовала и мислила о њему, да би он могао заборавити жену и дјецу, које би жртвовао због мене? Жртвовао због наше среће, нашег егоизма.... Каква би то била срећа? Украдена, основана на несрећи других, који ништа криви нијесу!.. Увјек памтити, увјек осјећати, да због мене страдају, зар би могла то трпјети? Не, никад!.. То би била блиједи, кратка срећа.. не требам је... Одричем се од ње... Боље и не знати никад, што је то срећа!..

Ја се мучим сад, срце ми се пара, али то ће све проћи, као што све пролази, као што би и срећа прошла... Опет срећа?... Ту неразумљиву ријеч бришем из свог живота... Њу су измислили.. не нема.. То је мираж, који из далека мами људе који лако вјерују... То је привиђење, за којим трчимо и које нас често на рђава дјела наводи... Не требам га, не....

8. фебруар.

Сјутра се праштам с Холмистижем. По савјету докторском идем на југ и већ сам о томе Федору Федоровићу написала. Настанићу се у каквој малој, тихој варошици; тамо ћу се умирити и оздравити, јер то ја хоћу.

С Димитријем ћу се мирно срести. И никад Лиза неће дознати, да јој у мало срећу нијесам одузела.. Нећу се бојати састанка с Димитријем; прошлости се нећемо сјећати... она се неће вратити... Ми опет можемо пријатељи бити, али овај пут — прави. Наше пријатељство издржавши такво искушење окаљало се... Али ово су све сањарије, а сад треба да му одговорим. И сувише га још љубим, да га дуже остављам у неизвјесности... Судим по себи, за мене

нема горе ствари од неизвјесности; боље горка истина. Он сад још чека, нада се и страда...

Написала сам му писмо, пуно мудријех реченица и савета да ме заборави. Писала сам му, да је погријешно, да ја нијесам онаква, каквом ме он видио, да ја не заслужујем срећу, не заслужујем љубав... да ја љубити не могу, не умијем... да ја свему свој мир претпостављам... да сам права егонисткиња.

Али ја не могу послати то писмо... боли ме... а он и тако неће вјеровати!... Послаћу му овај дневник. Овдје је све описано... и моја колебања, и размишљања... сва жалосна прича нашег пријатељства и тужне љубави... Он ће разумјети, да је овако боље, да се дружије свршити није могло, да кварити живот себи и другима — било би лудо...

С руског „Augusta.“

— ** —

Догађаји у Бони Которској од г. 1797 до 1814

К историји Црне Горе тога доба

од Л. Томаковића

— наставак —

XII. Какав стицај догађаја у српскоме народу почетком XIX вијека! Док је српско оружје из Црне Горе дочекало да се здружи са руским и да завлада најважнијом тачком на приморју нашем, Срби устали под Карађорђем у Подунављу чине чудеса од јунаштва. Савремени Соларић одушевљено кличе: „...Изненада плане огањ слободе српске на Дунаву и Сави; изненада оживје лани име илрическо на адриатическом мору! Народи Европе обратили су очи гледати ове забвене бивше области. Радост овога прољећа поутјешила је расцвијелене Музе и подвигла их посвуда к пјесмотрворцем, да пропјевају Србем, воцијавши до тоље сјетујућу пјесн с поља Косова. Какогод буде из њињешних боре-

нија, биће боља од бивше судбина народа српскога: надајмо се на Господа сил, не унивајмо, и будет“¹⁾ Ево како су били ови догађаји електрисали цео српски народ између Јадрана и Дунава, што је у вези са дјеловањем српскога оружја из Шумадије и Црне Горе сасвијем наравно било обратило пажњу великог освајача на ову капију између истока и запада, и у исто доба словенску царевину на једнојерни и једноплемени јој народ, којијем је била ступила у везу преко Црне Горе још од доба Петра Великога. Отуда се развија борба између Русије и Наполеона, ко ће на том простору кога надвладати. Ми смо већ видјели, да је Долћи нестао као француски емисар; а из Карађорђева стана било је погледа, који су се у невољи Наполеону обраћали. И наступиће час, кад ће Русија зачети мисао, да преко Шумадије пошље своје оружје, да се сретe с овијем с приморја на српској земљи, која га је толико вапила. За то је — по Смећи — нудила Аустрији за Боку много већу накнаду у Польској; за то развија у њој дипломатску акцију, као што смо већ видјели; за то је најпослије и заузимље силом оружја без обзира на Аустрију и на Француску. Је ли то био математички одређелени план или логички резултат силе самијех неодољивијех прилика, не знамо; али знамо, да је мало прије тога највећи српски црквени великодостојник онијем тајнијем својајем меморандумом био потакао у Петрограду ту мисао, повивљући Александра I-ог, да обнови „славено-српско царство“, као једино могућег поузданог будућег свога савезника (в. „Србија и Русија“ од Н. Попова); а до ту скоро било је очевидаца оног чисто данас легендарног при-

1) Поминак, страна 62.

ворја, када су црногорски и бокељски прваци са својем владиком и господарем на челу са руског бродовља свечано допратили преставнике руског оружја у бокељски Сион, манастир Савину, гдје је владика у великој манастирекој цркви држао благодарење и осветио заставе обрађене, изговоривши ове заносне ријечи: „Ваша се жеља испунила, храбри Славјани! Ви видите по сриједи вас давно очекивану вама по роду, вјери, храбрости и слави браћу вашу! Благословени монарх русијски прима вас у число своје дјеце. О, да буде благословен промисао Господа! Да буде вама у памети овај радосни дан! Но прије, но што вам предам ове освештане барјаке, треба да положите заклетву, да ћете их бранити до посљедњих сила“. (В. Историју Црне Горе Мелаковића). Устима владичинијем ту је проговорио дух српскога народа цјелокупног, као што ће то потврдити она узвишена ода владици Петру од највећег учитеља и будиоца српског родољубља, неумрлог pjesника Мушицког владике карловачкога. Данас све ово нама изгледа као поезија, али су то историјски факти документовани. Надртавши тако крупним потезима опћи положај на овијем напијем странама, настављамо дјеловањем руске владавине на нашем приморју.

Санковски је у Котору 14 (26) фебруара 1806, у име руског Цара, издао сљедећи манифест: „Пошто је већ стигло сретно и славно оружје Њ. В. Цара руског у ову веома љубљену покрајину истога језика и исте крви руске, што тече по народнијем жилама свакојега, и пошто хоћемо, да овај ваљани и поштовани народ види прву награду за његову слободну и добровољну предају, и да га потакнемо све више у оној искреној оданости према његовом

Монарху, који хоће да их види довољне и сретне, привремено издајемо сљедећа расположења: 1. Препоручује се свештеницима да се повинују властама; — 2. Потврђују се повластице општина; — 3. Потврђују се повлашћена достојанства; — 4. Остаје на снази муниципални штатут, грађански покрајински суд которски и савјет; — 5. Пресејдник суда биће привремено конте Луиџи Буровић; — 6. Биће установљен привизни суд; — 7. Потврђују се преставници народни, градски савјет, из ког ће се саставити сумарни суд; — 8. Потврђује се достојанство покрајинскијех главара, општинскијех капетана, њиховијех судаца, и сва друга достојанства и повластице, као под бившом млетачком владом; — 9. Потврђују се кнезови грбальски и осталијех општина ове покрајине; — 10. Ђустицијери морају pazити на храну становништва; — 11. Потврђују се санитарне власти; — 12. Свак се позивље да врши своју дужност“.

Какав је утисак учинио овај манифест на католички елемент, најбоље се огледа у овом писму, које је перашка општина, која је стала на челу бокељскијех католика, одма у марту мјесецу управила Санковском: „Пошто се Њ. В. А. одрекло суверенитета над Боком Которском, перашка општина, направши се ослобођена поданичке везе, а на основу VII тачке пређашње предаје, будући слободна да собом располаже, добровољно се предала поданству Њ. В. Цара све Русије. Ваша Екселенција је поштованијем манифестом од 26 фебруара повратила привремено старе повластице, које је ова општина уживала, без да се то тражило. То је исту општину исцунило радосћу, и принуђава је, да изрази осјећањима највеће оданости своју благо-

дарност В. Е.⁴ и т. д. па моли његову заштиту код Синјавина и да му у исто вријеме достави приложено писмо, којијем му општина захваљује, што је послао посаду у Пераст, коју сматра јамством царске милости, којој ће одговарати најискренијом и најпостојанијом вјерности.

Како је Санковски био одма почео мудро Боком управљати, види се најбоље још отуда, што је одма тражио од перашке општине списак перашкијех пензионера, који му је био саопштен са дотичнијем документима већ 12 априла. Опет писмом од 16 маја, управљеном Санковском, иста општина хвали примјерно понашање руске посаде, увјеравајући га, да се руски војници не могу понапати ни мудрије ни дисциплинарније, што је главна заслуга официра.

Еле из свијех овијех писама перашке општине огледа се потпуно задовољство католичког елемента новом руском управом, као што се ту огледају и способности и врлине привременог гувернера Санковског, којег је Смећа вавда са поштовањем спомињао. Очеvidно је, да Санковски није узалуд прије тога у Котору провео скоро годину дана. него добро проучио нарав и потребе становништва.

И владика Петар даје перашкој општини доказа очинске бриге и заштите. Пераст је био тада најбогатије мјесто у Боки. И владика даје на знање општини перашкој, да се одметнуло неколико Црногораца, да се дакле чувају, као што то каже иста општина у једном рапорту Санковском, надостављајући, да Црногорци и рисански општинари пролазе оружани преко Пераста, који је за то у бризи, те се оружава. Овијем се оправдава, за

што није, као што јој је било наређено, приуговорила бродове потпуно са педесет момака; унапријед видјемо, зашто су ти бродови тражени. Очеvidно, међу католицима је владало неповјерење према православнијем Бокељима. У дневнику перашке општине стоји забиљежено 26 јуна, да Ришњани и Новљани пријете Перасту, што се у њему налази њеки Валери из Котора. Али Санковски увјерава Пераштане, да ће штитити свакога без равлике вјере, и ми збиља у том општинском дневнику не налазимо забиљежено никакво насиље. Такав је ред владао под новом управом у Боки.²⁾

Док је Санковски био на челу грађанске, Синјавин је био на челу војничке управе. Ербер пише: „У пркос абнормалнијем приликама, грађанска власт бијаше извад војничке, и будио пажаше, да војници не би изазивали незадовољство у народу. То допринесе, да су Руси с Бокељима браћимски живјели, и између себе такмили се у обрани покрајине противу Француза.“ Па изводи један акт, којијем Санковски позивље (2 маја) лучког капетана Албертија, да тачно извјести, да ли има какве жалбе од стране становништва противу главног штаба, официра или војника, особито пошто је дошао генерал Мусин-Пушкин са својом војском. Санковски се дакле старао, да народ без равлике вјера задовољан буде, и ми видимо, да је његово старање потпуно успјело.³⁾

XIII. Тако су руско оружје и и руска политика обезбједили себи чврст ослонац у Боки за своје даље операције против Француза. Тада је трговинско бродовље у Боки било

²⁾ Сви подаци наведени из *Storia di Perasto* Конта Висковића, в. стр. 99—104.

³⁾ *Storia della Dalmazia*, II, 11.

многобројно, и Силјавин се њим користио низ приморје далматинско противу трговачког бродовља под француском заставом, уништавајући тако трговину и пловидбу између Италије и Далмације. Ове бокељске корсаре, наравно, потпомагали су руски ратни бродови, који су тада владали на Јадранском мору. Само је макарско приморје у том погледу уживало потпуну слободу. Што више Руси су Макарске приморце пријатељски дочекивали на своје бродове и сваку ствар им добро плаћали златнијем новцем. „Ова мудра политика, — наставља Ербер — које су се Руси држали и по осталој Далмацији, изазивала је све већу љубав према Русима, тако да је делегат (француски) из Макарске писао: Ово привлачење и слободна пловидба допуштена Приморјанима (макарским), чини да је непријатељ добро виђен.“

Руско бродовље концем марта већ је било лако заузеле острв Вис, гдје је отада свраћало, кад је хтјело. Али му није било тако лако заузети Корчулу, утврђен град, са посадом од 250 францускијех војника. Један вашио са два мања брода бомбардирао је град 10 априла; сјутридан придођоше други руски бродови, који су искрцали добар број војника, да на град удру и са суха, и тада опсејднути, између двије ватре, предадоше се, осим 50 војника са једнијем официром, који побјегоше у унутрашњост острва, али их Руси ипак нађоше. С Корчуле су Руси могли заузећи полуострв Пељешац, и утврдивши се ту, могли су прекинути Французима саобраћај по суку између Далмације и Дубровника; с тога су Французи вребали, да опет заузму Корчулу, што им је опет и пошло за руком, са неувиђавности Руса, који оставише град

само са 8 војника и једнијем официром. Превезавши се баркама, 150 војника францускијех опет заузеше град 8 маја без боја; али одма дођоше 3 руска брода, који шћаху заробити опет француску посаду, да ова није ноћу умакла у Ломбарду, и отоле се превезла баркама у Пељешац. Кад су Руси 16 августа опет Корчулу оставили, 400 војника са једнијем генералом и 37 официра францускијех опет је заузеше. Очеvidно је, да су Корчулани држали руку Французима, али су зато претрпјели доста од бокељскијех корсара. Ово је био тек почетак акције руског бродовља на Јадранском Мору и по приморју далматинском, и ми ћемо видјети енергичнији наставак те акције; а сада се ваља обратити на сухопутно дјеловање руске војске и њенијех савезника.

Читаоцу је пред очима окупација Далмације од стране Француза, а Боке од стране Руса. Ми смо већ уочили смјер Наполеонов на Балкану, гдје се лепршала Карађорђева застава слободе, и руску политику према томе смјеру. Између Русије и Француске Турска се колебала; но она је оставала још далеко на страни. Али ми видимо између те двије ватре једну малу републику. Наполеон је писао из Сен-Клуда 6 маја 1906 вице-краљу Италије Принцу Еугену, да генерал Лауристон заузме град Дубровник, који се може сматрати као непријатељ, јер су ту докази. Ипак нека изјави, „да ћу ја признати независност и неутралност дубровачке републике, тек Руси оставе Боку. Јонске острве и т. д. и тек руски бродови дигну блокаду са обале далматинске“. Лауристон је из Макарске 23 маја писао сенату дубровачкоме, молећи га, да му допусти пролазак преко дубровачког земљишта, немогући друкчије доћи

у Боку. Али у исто доба Сицијавин је тражио, да заузме дубровачка утврђења, како би прекинуо пут Французима у Бску. Дубровчанима ту већ није помагала њихова дипломатска вјештина, која је републику кроз толико вјекова уздржала, и у дубровачком сенату, кад се одлучивало, коме ће се привољети царству, подигао се један глас, који нам тумачи све очајање старе славне републике у том часу. Наиме, конте Иван Кабога предложио је, да Дубровчани оставе отаџбину, а да Султана замоле, да им даде слободно прибјежиште на ком острву у Егејском мору! Но већина је отворила врата Французима....

Ми смо видјели из Наполеонова писма, интимну наміјеру његову према овој малој републици. Он каже, да има доказа, да је сматра као непријатеља. Јагње је вуку воду мутило... Али и ако тако велик понирио се да превари сићушну републику. Трудно да је мудре Дубровчане преварио — дух, који је у граду дисао, одлучио је.... Наполеон је писао Принцу Еугену: „Препоручите Лауристану, да стигне у Дубровник, док трају преговори. Држаће се, да иде у Боку Которску, напротив нека уљезе у град, нека изда манифест и нека узме у посјед земљиште републике“.... Тако је и било — 26 маја Лауристон је био пред Дубровником и необвирући се се на одговор сената дубровачког и под изговором кратког одмора уљезе у град са 1500 војника. Лауристон издаде манифест у име Царево, да ће оружје француско оставити Дубровник, када Руси оставе Боку и Јонске острве, али да ће остати на снази закони републике и њезини дотадашњи односи са државама пријатељским Француској. Французи ипак стадоше одма у граду заповиједати.

Захтјевали су храну, станове и — коваца! И славну заставу Св. Влаха уклонише са градских видова! Сенат још оставише, али да врши вољу генерала Лауристона ⁴⁾.... Али, како се Лауристон осјећао у Дубровнику, види се из његовог писма од 29 маја ђенералу Молитору ком се овако обраћа: „За љубав Војску, гдје је моја војска, моја артиљерија, мој пртљаг?“ Јер је био похитао у највећој тајности празнорук. Молитор му је одговорио да су у путу ђенерали Ledée и Delgorque; да је Аустрија већ наредила маршалу Bellegarde, да са 3000 војника одузме Боку Русима, па да је преда Французима; и скоро ругајући се Лауристову страху од Руса и Црногораца, завршује, да Дубровнику не пријети никаква опасност, јер да ће Руси имати посла да се и у Боки позабаве. ⁵⁾

Уз то је Владика Петар у другој половини маја био сакупио у Новоме своје Црногорце и Бокелје, којијема су се придружили — по Кирхмајеру — и Конављани, устали против својих господара. С њима су били и Руси. Али су наши извори у великом противурјечју односно броја војске у оном сукобу око Дубровника између двије непријатељске војске. Отуда можемо закључити, колико се вјере може поклонити истијем изворима и о ономе, што се туда збивало. За то ту страницу тако пуну патриотског бола остављамо нарочитом проучавању на не посреднијем, још не испитанијем изворима, који се имају сравнити са већ познатијема. А да нам то истраживање обећаје нове свјетлости на тој црној страници, доказује и најновија радња о паду ду-

⁴⁾ Ербер, II, 18.

⁵⁾ Кирхмајер, Ragusa, 78.

бровачке републике Кирхмајера, који находи и побуњене Коњавањане против свијех господара са Црногорцима и Бокељима, што је сасвијем ново, а то писац није из прста исисао. За то ћемо се ограничити само на оно што је већ утврђено.

Французи су на Бргату дали одлучни отпор савезничкој војски, и ту је погинуо ђенерал Delgoque. Услед ту претрпљеног пораза, Лауристон је све своје силе повукао у град и у њему се затворио, а савезничка војска опсејде град. Руси изнесоше на Срђ неколико топова, и 19 јуна отоле почиње бомбардирање, које није чинило велике штете граду. Али је била у њему велика мука: осим сваковрсне фивичке патње, услед нагомљања становништва из околине, душевна патња је била много већа. Осим што је тада пострадао дубровачко бродовље у најљепшем цвијету и сва богата околина, Дубровчани су имали већ пред очима и рушевине свога града, за то су молили Лауристона, да се преда. А француски ђенерал имао је пред очима само част француске заставе и интересе свога Цара, па је чекао помоћ, која му је из Далмације хитала. Молитор је стигао у помоћ 6 јула са 2900 војника, које је приказао много већом, чинећи јој испред Омбле да дефилира један по један на очима непријатеља.⁵⁾ Та-

⁵⁾О доласку ове помоћи Герасим Зелић, савременик ових догађаја, у свом „Житију“ (Свеска II, стр. 162—63, издање Српске Књиж. Задруге) пише: „Међутим био је генерал Лористон, адјутант Наполеона, у Рагуви тврдо затворен од Руса и Црногораца, но генерал Молитор избави га одакле хитростију и преваром, а не са снагом својом. Овај не имајући више од 1000 војника, чини је да Руси и Црногорци мисле, да има 20,000, преоблачећи ју у разно одијело и стављајући ји Русом и Црногорцима пред очи. Ови дакле, мислећи да ји има толико хиљада, оставе своја положења, и тако

да се савезна војска повукла у Боку.⁷⁾ Али Молитор није имао довољно силе, да је гони, него се задовољи ослобођењем Дубровника и укријепивши га, повратио се у Задар, гдје је био већ 2 августа. Ово ослобођење Дубровника најсвечаније се прославило по свој Француској; а далматински гувернер Дандоло тијем поводом издао је у Задру следећи проглас: „Све неизвјесности и бриге, које нијесу могле узнемиравати него слабе духове, већ су исчезле. Ђенерал на

ослободе Лористона. Но јошт више приволио ји је к тому један Грк, командант од једне руске фрегате, на флоти, у служби руској, који је од Француза поткупљен био и који је ове пропустио по мору од Стона до Рагузе, кад су у њу најрије ушли Французи. Бијаше послје дошао глас у Далмацију, да су адмирал Сињавин и митрополит црногорски послали реченога издајника Грка у гвожђу окована у Петрбург, но је ли то истина и што су с њим послје учинили, — не знам.“ Из овога се види, како се у Далмацији, бар у круговима архимандрита Зелића, гледало на опсаду Дубровника и на његово ослобођење. О Молиторовој стратеми и Ербер пише, али о издаји Грка на служби руској не говоре ништа ни Кирхмајер ни Ербер, ни при доласку Лористона у Дубровник, ни Молитора. Што више, Ербер пише, кад је Лористон хитао у Дубровник, дошавши у Стон, отолон није могао држати се обале од два руска брода, усидрена у Каламоти, тако је морао окренути путем до тада не трвенијем. Али Казначић, превађајући Милаковића, опажа (стр. 197), да је Лористону „прелазак из Слана преко ријеке Омбле могао лако бити препријечен руском фрегатом, усидреном на њеном ушћу, чији је заповједник био унапријед обзнањен. Ипак се тај брод диже на једра мало прије доласка Француза, па се повратио, кад је била већ ствар свршена.“ Дакле Зелића подржава један Дубровчанин, који, и ако није савременик догађаја, могао је то чути од савременика у родном граду. Само се зна, да Лористон није имао тада новаца да поткупљује. Дакле ова се издаја има односити на Молиторов долазак у помоћ Дубровнику.

⁷⁾ Кирхмајер, Ragusa, 78.

челу војске у Далмацији, славни Молитор, све је уништио. Нијесу помогле сметње, које су природа, прилике и варвари подизали против ватрене воље и несавладљиве храбрости војника, таквијем војсковођом предвиђенијех. Војске су се састале. Дубровник се радује. Њих чекају нове и много веће побједи. Сјутра тачно у подне све власти задарске нека похитају у катедралу, да благодаре Богу побједи. Такав је утисак учинило ослобођење Дубровника од опсаде, која је била погледе све Јевропе привукла на Дубровник.

Мјесто Молитора дошао је у Дубровник одма 2 августа главни војени заповједник генерал Мармонт, који је имао заузети Боку мирнијем начином, на основу споразума руског дипломате Убрила и француског генерала Clarke закљученог у Паризу. По том споразуму Русија је имала предати Боку Французима, а ови су имали напустити земљишта нека у Њемачкој. Даље су обје стране гарантирале цјелокупност Турске и независност дубровачке Републике. Наполеон је био рекао пруском посланику: „Не знате ви, да ја хоћу имати Котор? да је мени потребит Котор, и да нећу повући из Њемачке једног самог војника, док то не постигнем?“ (Цинхајзен, VII, 403). Лауристон је већ био отпочео преговоре са Синјавином и Санџовским о заузећу Боке, али су Руси ствар одуговлачили, чекајући ратификацију споменутог споразума, коју је цар Александар најпослије одрекао. За вријеме тих преговора, Мармонт се био приближио у Молунат, одакле је на Оштром Рту подигао тврђаву и на њој топове намјестио. Мармонт је сада хтио да отоле повуче топове с мупицијом, али му Руси то не допустише, и Мармонт обори све у море, па се склони у Цавтат, с

намјером, да се отоле лати офензиве. Сам Мармонт у својим успоменама пише, да је кренуо ноћу између 29 и 30 септембра са 590 бајонета против непријатеља, који је био на Дебелом Бријегу изнад Суторинана. Уз Русе, Црногорце и Бокеље, пише Мармонт, да је било Херцеговаца из Турске границе. Под командом Мармонтовом оперирали су неколико генерала. С Дебелог Бријега наша савезничка војска повукла се испред много надмоћније регуларне непријатељске војске — Руси у Суторину, а Црногорци и Бокељи држали су се брдија побочнијех, одакле су могли нападати лијево крило непријатељске војске у њеном напредовању. Друга дан, првог октобра, била је најважнија битка у Суторини, одакле су се Руси повукли, под заштитом ватре са Шпанолске тврђаве и са бродовља, у град и на бродове. Наша нередовна војска из својих јакијех доминирајућих положаја изнад Игала и Топле доста је штете Французима нанијела. А сав успјех њихов састоји се у хвали самога Мармонта, да су по његовој наредби „изгорјела многа села и „лијена“ новска предграђа, поштедивши само кућу једног становника, који је био који мјесец прије спасао једног Француза“. Мармонт пише: „Повукао сам се 3-ег октобра у сред дана, на очиглед непријатеља“. Нама се чини да је у овим ријечима свједоштво, да је Мармонт много грђе прошао него ли се хвали. Проф. Ербер, по ком овај поход Мармонтов излажемо, наводи како „Oesterreichische Militärische Zeitschrift,“ од г. 1839, вол. II, стр. 144, говори тако као да је Мармонт, последије тешких губитака, морао што прије, да се повуче у Дубровник. И то је очевидно, јер је његов задатак био, да заузме Боку, а не да само изгори „лијена“ предграђа нов-

ска! О тијем бојевима има доста у историјама Црне Горе Милаковића и Медаковића, који су црпали из уста саучесника и савременика истијех окршаја, који су се одиста много мање хвалили од Мармонта, који се није ни „у сред дана“ ни „на очиглед непријатеља“ повукао, него тајно ноћу — умакао. То каже Милаковић, али то свједоче и факти, који су слиједили. У зору, кад су опавиле црногорске страже, да је непријатељ из Суторине умакао, повикаше: „Ко је јунак! Французи побјегоше!“ И тада Црногорци и Бокелји полећеше за непријатељем, ком су доста зла учинили у повлачењу, и једва се спасе у својијем положајима код Цавтата. Ербер не говори ништа о овоме гоњењу Француза, али с разлогом сумња у Мармантово хвалисање, па овако опажа: „сам факт, што Еуген и Наполеон у својијем писмима не спомињу ту побједу, овлашћује нас бар да сумњамо. А кашње ћемо видјети којом хитрошћу Мармонт зна скрити своје поразе.“ Наполеон није очекивао од Мармонта само да Боком завлада, него су његове наредбе одиле много даље. У једном писму Принца Еугена од 2 августа Мармонту преписана је следећа наредба Наполеонова: „Када прође велика врућина, и кад Мармонт сакупи своје силе, нека удри са 12,000 момака на Црногорце, да их позове, да одговоре за варварства почињена. Нека настоји да зароби Владика, али док не буде готов, нека се не одаје. Ако се не казне ти равбојници, вазда ће бити готови, да се лате оружја противу нас.“ Једна друга наредба Наполеонова гласи: „Ја држим, да ће ђенерал Мармонт утврдити свој главни стан у Спљегу, да ће заузети полуострв Пељешац, и да ће посјести сва утврђена мјеста у Бохи. Нека не да

ништа надокретити црногорском Владици, па између 15 и 20 септембра, када мало захлади, и када он узме све мјере предувиђавности, кад се непријатељи неузнадају, нека узме 12 до 15,000 војске, способне за ратовање брдско, и који брдски топ, па ће једнијем ударом уништити Црногорце.“⁸⁾ Мјесто тога, Мармонт је у почетку октобра бјегао из Боке испред Црногораца до својијех утврђења у Цавтату! Па се латио другога посла много потребитијег, да хитно утврди Дубровник и затон Омблу. Утврђења су извршена по наредбама самог Наполеона. Кад је Мармонт у новембру оставио Дубровник, било је у граду 84 топа великог калибра, а око града 182. Стон је такођер био утврђен као тачка између Далмације и Дубровника. Тако исто Корчула, која влада тјеснацем Пељешкијем.

А што је било од оног задатка аустријског маршала Bellegarde, да заузме Боку па да је преда Французима? У некрестанијем преговорима са Русима и са Французима, послје ослобођења Дубровника од опсаде, вртио се од Цавтата до Корчуле, плутајући по мору са 3000 војника. Пошто се у Дубровнику састао са Лауристом почетком новембра мјесеца, позвао је Синјавина, да му преда Боку. Синјавин му је одговорио, да то не може учинити прије него ли Французи оставе Дубровник. Тада су одлучили француски и аустријски главни заповједници, да силом освоје Боку, али на ту сврху нашли су да и један и други повисе своју војску на 6000 момака. Мармонт је тај план одобрио, и ма да су тако исто у Бечу на њ пристаји, ипак од тога похода аустријско-француског

⁸⁾ Кирхмајер, 38—40.

против Боке није било ништа. Ербер, који ово приповиједа, надовлађа: можда је Наполеон, заузет ратом с Русијом и Прусијом, очекивао, да ријешити то питање каквом побједом, као што ће се и збити. А Аустријанци, пошто су узалуд провели десет мјесеца по дубровачкијем водама, повративше се у Тријест, оставивши Русе и Французе једне против других. *)

За све ово вријеме ратовања са Французима у Боки влада непомућен ред и мир под управом вриједног Санковског. Не налазимо забиљежених никакву жалбу ни појединаца; што више, у перашком дневнику више пута спомиње се име конта Крста Висковића, бившег поморског официра млетачког, а сада на челу перашке мрнарнице на служби руској, који добива 21 октобра и похвално писмо од руске војне власти. Значи, и бокељски књголице добровољно су учествовали у борби овој противу Француза, добар доказ, да је за вријеме руске управе у бокељском становништву обе вјере једнодушност владала. Узрок тој појави одма последије оног међусобног непријатељства под аустријском управом, не може се друкчије растумачити, него равноправношћу, коју су тада Бокељи стали уживати без разлике вјере.

*) Storia della Dalmazia, II, 49—60.

Наставиће се.

— ж ж —

Александр Николајевич Пипин

У мају мјесецу ове године испунило се је педесет година научно-књижевног рада А. Н. Пипина, познатог руског научењака и академика. Поводом овога руски журнари доносе његове слике са подацима о његовом животу и раду, који има значај

за цијело Словенство, па с тога не можемо ни ми пропустити, да не упознамо с њим и нашу читалачку публику.

Пошто је свршио на универзитету историско-филолошки факултет 1853 г., написао је дисертацију о Новгородскијема љетописима с гледишта филолошкога и зато је добио степен магистра, а убрао иза тога постао је професор на универзитету. Али ту он није остао за дуго. 1861 г. уведене су биле неке реформе на универзитетима, којима су се ограничавали не само права, дата од прије студентима, него су засједале и у права универзитета уопште и у јакој мјери стјешњавале слободу предавања. То је инавала протест од стране љака, због чега универзитети су били за неко вријеме затворени; али кад су се отворили наново, ова су ограничења остала у пуној снази. Због тога неки професори, који нијесу хтјели подврћи се њима, изашли су из универзитета; у том броју био је и А. Н. Пипин.

То је био један корак, који њега карактерише као научењака и човјека. У име слободе, науке и предавања он је оставио професуру, која му је давала средства за продужење научног рада, а у исто вријеме била му је и једини извор за материјални опстанак. Наука и књижевност била су јединствена средства, којијема је он могао зарађивати свој хљеб; његова струка, филологија, и сада још не стоји тако, да би се њоме могло зарађивати штогод, а тада је она била доступна и служила веома маломе броју специјалиста. Али Пипин није био стручњак у уском смислу филолога, него је једнако био јак и у старије литературе, не само руске, него и свјетске, и то му је помогло да рашири круг својега рада. Он је обратио пажњу на староруске новеле и на њихове изворе, шта их је нашао у западним књижевностима. То је било прво његово дјело, које је било опијењено стручњацима, а у исто вријеме нашло је читалаца и у ширем кругу руске интелегентне публике.

За овијем, радећи неуморно у области старе руске писмености, он је учинио неколико новијех открића, као: „Горе Злочастаја“ и др. У исто вријеме почео је радити по мјесечнијема журналима, да што год заради у смислу материјалном. Тако је он отпочео радити у журналу „Савременик“, који је у то вријеме купио око себе најбоље литературне снаге; али он је 1864 г. престао; тада је Пипина позвао редактор

још у то вријеме новогa журнала „Вјестник Европе,“ у којему је продужио свој рад, а ради и сада. Ту је почео штампати своје важно дјело о Бјелинском, првом руском критичару у четрдесетим годинама; а тако исто о литературном покрету и развијању руске мисли за вријеме цара Александра I, у којему су се борили либерална начела са конзервативним, реални правац са крајњим мистицизмом.

То је све ишапшо доцније у засебним издањима, стекло је Пипину глас и створило му виђен положај у литератури и науци; а у исто вријеме и ако су теме и садржина његових дјела биле озбиљне и чисто научне, она су добијала велики круг читалаца, тако да су се издања морала понављати. Осим тога он је вршио много чисто редакторских послова у споменутом журналу „Вјестник Европе“ и готово у сваком броју давао је чланке о појединим појавама из литературе, како руске, тако и иностране, у колико је пошљедња засијецала у литературу руску.

Не спадајући у коло славофила, он је пратио све, што се забавало у Словенству у његовом литературном, културном и политичком животу, и саопштавао је то у својим чланцима руском свијету, а то се је читало са великим интересом и будило је словенску свијест у руском изображеном друштву. Најглавније у овом правцу јест његово дјело „Историја Словенских Литература,“ које је издао заједно са г. В. Спасовићем, познатим правником и адвокатом, који је у томе дјелу обрадио само пољску литературу.

Ово дјело мора бити познато свакоме, који се бави литературом Словена; тако исто оно је важно и за странце, и за то је преведено на њемачком и француском језику; оно је преживјело већ два издања, а трећега још нема; па с тога сада г. Пипин ради на трећем издању са допунама, у којима ће доћи литература Словена и новијега доба.

Главна су његова дјела: „Историја Руске Етнографије“ и „Историја Руске Литературе“. Цијели његов научни рад стекао му је такав глас, да га је Царска Академија Наука у Петрограду изабрала за свога члана, али и сада, као академик, он ради неуморно у одјелењу руског језика и књижевности, на уређивању академичних издања и на издању дјела царице Катарине II, због чега су му отворене не само све јавне библиотеке, него и архиви, који нијесу

доступни приватним лицима, као што су државни архив при министарству иностраних дјела и двореки архиви.

Главна његова одлика јест: строг начуан поглед на све, који искључује сваку једностраност и пристрасност; истина код њега стоји на првом мјесту и више свега, не обзирући се на то хоће ли се коме допасти или не. Због овога он, при изучавању словенских племена, даје свакоме племену оно што је његово, не одузимајући никоме ништа, нити уздижући Русе над осталијем Словенима, као што то русофили чине.

Ми са своје стране желимо овоме великоме мужу, да још много година поживи на корист Словенства и словенске књиге и да онај поштени правац, кога се он у својим дјелима придржава и другијема за примјер послужује.

Уредништво.

Народно благо

Ударац сердара Ограшића су шездесет и седам турских ага и бегова на чардак Динлића.*

Пипију вино оба Каримана,
У сред Бишћа у пјаној механи
А која су оба Каримана?
— Послушај ме драги побратиме
Оба ћу ти по имену казат', 5
Једно ти је стари Каримане,
Са сестрићем Ограшеновићем,
Кад се аге вина накитише,
Те им вино угријало лице,
А ракија збора отворила, 10
О свачему зборе и говоре,
О мегдану и о четовању,
Ко је више посјек' каура,
Ал' каурског робља заробио,
Ал' каурског мала доголио. 15
Но што рече Ограшић сердаре:
„Мој даица стари Каримане,
Што те питаи, право да ми кажеш?“
Тад даица њему проговара:
„Хоћу синко мојега ми дина.“ 20
— Опет поче Ограшић сердаре:
„Мој даица стари Каримане —

* Ову сам pjesму чуо од Јакова Радаковића Херцеговца.

- Зашто наши бољи бјеху стари,
И боље им пролазаху ствари, 25
Те их паше добро миловаху
Чуваху их ка своје синове,
Те им сваке даре дариваху,
Те им добре ђурке пригртаху,
Добре ђурке и добре бињеше, 30
Наске данас позивати неће,
Нит' нас хоће паше миловати,
Нит' не чуват ка' своје синове,
Нит' икаквог дара даривати,
Ка' што прије взда дариваху
Нит' нам добре ђурке пригртати, 35
Добре ђурке и добре бињеше?"
— Кад то зачу стари Каримане —
Он сестрићу своје проговара:
„Мој сестрићу Ограшенивићу,
Ти се бројиш Ограшенивићу, 40
На шездесет и седам сердара,
Ниси курво био на ограшју,
Ни додио од каура главу,
Нит' икаква роба заробио, 45
Нити роба, нит' танке робиње,
Нит' каурског догонно мала,
Нит' каурског никаквог пићара,
Откуд ће те паше миловати?
И откуд ти ствари пролазити?
И добре ти ђурке пригртати?
Добре ђурке и добре бињеше?" 50
— Расрди се Ограшић сердаре
Удари се руком по кољену,
Чисти скрдет пуче на кољену,
А сребрна ковча на рукаву,
Проговара старом Кариману: 55
„Ка си дајо мене прекорито,
Алах билах и тако ми дина,
И тако ми поста рамазана,
И тако ми хабе и корана, 60
Још тако була не родила,
Већ кобила која мог дорина.
Ја ћу једну чету подигнути,
Нећу чету него вељу војску,
А чуо сам, ће говоре људи,
Ђе некакав Двклићу Јањота 65
Чак далеко из земље маџарске
Направио биједа чардака,
На састанку Саве и Кораве,
На шездесет и седам дирека.
Шездесет му од лучева клиса,
А седам му од челика љута,
И на њему шездесет стражара;
Пошто моју сву окуним војску,
Ударићу с војском на чардака,
Прихватити Двклића чардака, 75
Ударићу с војском на Маџаре,
На Маџаре и Влашке Котаре.
Што је мало све ћу заробити,
- Што ли веље под сабљу турити.“ 80
То изрече на ноге ђипио,
По сриједи узе цевердара,
Млађи њему коња опремише,
Приведе га ка станцу камену,
„Алах“ — рече, посједе дорина, 85
Отиште га преко поља равна,
Докле дође под бијељу кулу,
У авлији остави дорина,
Па га кули ето уз скалине,
А кад горе на чардаку дође,
Туна нађе Куварића слугу, 90
Па овако њему проговара:
„О, Омере, моја вјерна слуго,
Ајде узми барјак с чивилука,
Пак се свуди те се преобуци,
Па опали топа абердара, 95
Два заједно, по тридест уједно,
А стотину један за другијем.“
У млађета поговора нема,
Но довати барјак с чивилука,
Па му тембре пђби у ледину, 100
А опали топа абердара,
Тутањ оде Бишћу и Крајини,
А ни сердар не сједи залуду,
Но дохвати дивит и хартију,
Па шездесет и седам фермана,
Начинио Ограшенивићу
Његовима у Бишћу сердарма,
Ага сердар Ограшићу виче, 110
Са сред Бишћа Ограшенивића
Са врх Бишћа Дура Беговића.
Са крај Бишћа два Фератовића,
Ива Бишћа Ферат Уздовића,
Са дну Бишћа Попрженевића, 115
Лва Љубићића и три Бадневића,
И четири бега Атлагића,
И Ћор-оцу од града Коваца,
Ћатир бега чак од Костајнице,
Двије раче од воде Мораче,
Оба бега од поља Вражега,
Од Удбине двије Рњавине,
Рњу Муја и Рњу Алила,
Од Кладуше Ковачину Рама, 125
Од Орашца Вудалину Тала,
И Турчина Винић Хусејина,
Барјактара Руогину Ибра,
Од Ђршине Дрнду барјактара,
Да понесе пушку цевердара,
Ђе погледа може дометнути, 130
Ђе дометне може погодити,
Ђе погоди мелем не требаје.
Алај барјак Гледић Осман-агу,
Од Шкоплице Ковчића Мурата,
Од Тутуна Бабића Јашара, 135
Од Никшића два Париповића,
Од Грлића сератлију Бишћа,

- Од Ублића бега Видајића,
Од Гласинца два Шаил-пашића,
А од Јаве Јању Капетана, 140
А од Тузле Тузлу барјактара,
Од Сријема два Сријемљанина,
Од Лијевна два Лијевњанина,
Старца Јања од Косова равна,
Њему има сто и двадесет љета, 145
А он знаде триста распутица,
До Диклића бијела чардака,
А од Шаре Шару барјактара,
Са његово хиљаду коњика,
Са Кладуше Шарца Медан-агу, 150
Са његова оба побратима,
И ва њима Врцић Ибрахића,
И Турчина буљбашу Зука,
Са Мехмедом братом његовијем,
И јунака Танковић Османа, 155
Са три брата Врцић Ибрахића,
И Турчина Куну Асан-агу,
Од Кладуше мјеста крвавога,
Са његово седам братанаца,
Од Мостара Челебић пазара 160
Отле позва Челебић сердара,
И са њиме оба капетана,
Кунарића и Селимовића.
Кад се књиге по главе стигаше,
Све се аге на ноге дигаше, 165
И велику војску окупаше,
Па се Турци с војском подигоше,
Сваки хата за сердара пита,
А кад дошли у Бишке широко, 170
Под бијелу Ограшића кулу,
Те ту Турци трудни починули,
И велики табор учинили,
Сви чекају Ограшић сердара,
Кад ће Турчин у ордију доћи,
Но се доцно Туре придизаше,
Јер се скоро Туре оженило, 175
Па он чува своју добру главу;
Јер се боји да ће погинути,
Те ископат' господско кољено,
Док кроз пенџер угледао војску,
Па поскочи на ноге лагане, 180
А на млађе срљет учинио,
Па се свлачи те се преоблачи,
Он отвара попете сапете,
Те се сердар стаде наређиват,
Понајприје од свиље кошуљу, 185
Ниже паса сва од чисте свиље,
Више паса од жезжена злата,
Под грлом му гује навезене —
Навезене од чистог злата,
Повисоко увдигнуле главе, 190
У зубе им адем камен драги,
Сјаје ноћу као дању сунце,
Те се бегу види путовати —
- Путовати и хајдуковати
С хајдуцима вечер' вечерати, 195
У поноћи као у сред подне.
Па навуче копче и чакшире,
Више му је уз кољено злата
Него чисте чоје на кољену,
Куд год шави снуд златни гајтани. 200
Па обуче дамадане златне,
Златне гране с обадвије стране,
Па обуче зелену доламу,
На долама шездесет путаца,
С једне стране тридест с друге тридест, 205
Свако пуце од чистог злата.
Па навуче токе колајлије,
Златне токе од четири оке,
А на њима шездесет путаца,
Свако пуце од чистог злата; 210
А које је пуце под грлом,
У њем' има пуна ока злата,
И оно се на бурму отвара,
Међу бурмом има чаша златна,
Те јунаци њоме пију вино. 215
Опаса се лијскадем појасом,
За в'га тури двије златке мале,
Ни су вите ни чекичем бите,
Но у златни калуп саливате,
У њих ничег гвозденога нема, 220
До два лука од челика љута,
И прашници, који ватру пале.
Међу њима сребрна хандара,
А на главу калпак и челенку,
А објеси ласу о појасу, 225
А како се бего наредио,
Па подвикну грлом бијелијем:
„Бе си слуго Кунарић Омере,
Ајд изводи коње витезове, 230
Теби вранца, а мени дорина,
Па изнеси алај-барјак царски
Вријеме је нама путовати“.
Скочи Омер на ноге лагане,
Пак узима алај-барјак царски, 235
И изведе коње витезове,
Себи вранца Ограшићу дора,
Стаде Турчин низ скалине кули,
На авлију изведе дорина,
Алах, рекли коње посједули, 204
Ишћераше у турску ордију.
Те Турцима турски седам вичу,
Аге Турци на ноге ћипаше,
Те им турски седам прихваташе.
Коњаници коње посједоше, 245
А пјешаци притегли опанке,
Барјактари барјаке развише,
И Бишћанско поље прегаваше,
Док дођоше до воде Шаргите, 250
Ту сједоше те отпочинуше,
Воде пише хлеба заложаше,

- И од росе опанке сушише,
Те клањаше и авдес узеше,
Ишчекују друга најбољега, 255
А од Шаре Шару барјактара.
Мало стаде ве би неколико,
Стаде јака горе и планине, —
Гора јечи пуста вјетра нема, —
Од тутњаве хиљаду коњика, 260
И та сила паде на Шаргиту,
Када Турци пали на Шаргиту,
Таман сјели те отпочинули,
Воде пили хлеба заложили,
И од росе опанке сушили, 265
Те клањали и авдес узели,
Таман рекли да ће се дизати,
Док се једна сила помолила,
А какав је три га јада смела, 270
Њему има сто и двадесет љета;
Пуно има двадесет година.
Ка је стари мегдан оставио,
А на име Јеимане стари,
А погледај три га јада смела, 275
У руке му копље објојито,
До пола је крвљу обливено,
А од пола кожом обашвено,
Цијела је јарца потрошио.
Док је шади мјеста начинио. 280
Капа му је од цијела вука,
Све му вјетар на шкрбине пува,
Те му ћелу на врх главе чува.
Зачуди се мало и велилико,
Куд се ала подигнула стара? 285
— Нека нам га и сретан ни био.
Јеимане турски седам викну,
Сви му Турци седам прихватише,
Па у томе на ноге ђипише, 290
Барјактари барјаке развише,
Коњаници коње посједоше,
А пјесаци опанке притегли.
Ето ти их горим и планином,
Уз планину уз Просјеченицу,
На студену воду Чобаницу,
На планину на Араповицу, 295
На Селвшта на стара бојишта,
Ђе су вагда турска падалашта.
Ђе су био данак оставио,
А тавна их ноћна прихватила,
Ту су Турци табор учинили, 300
И велику ватру наложили,
Туна Турци трудни вечерали,
А кад јутро данак освануо,
Освануло и сунце грануло,
Уранио Ограшић сердаре, 305
Па кроз Турке срдит пролазаше,
Кунарића слугу налазаше,
Па овако њему проговара:
„О, Омере моја вјерна слуго,
Подијели на коње зобнице.“ 310
Па дозива свога побратима,
А Турчина Шариф барјактара,
И овако њему проговара:
„Ој, Шарифу Богом побратиме, 315
Да сидемо стрмо низ планину
Да видимо што причају људи.
Да ј' некакав Диклићу Јањота,
Саградио бијела чардака,
На саставку Саве и Кораве, 320
На шездесет и седам дирека,
Шездесет му од лучева клиса
А седам му од челика љута.
И на њему вргао стражаре —
На свакоји дирек по једнога
На шездесет и седам дирека
Вр'го кажу толико стражара.“
Скочи турчин на ноге лагане,
Узеше се за бијеле руке,
А у руке бистре ђевердаре 330
Па сидоше стрмо низ планину,
А кад били на сред од планине,
Припеше се на највишу јелу,
Разавише срчајли дурбина,
На коме је дванајест каната, 335
Мож' угледат на дванајст сахата,
Па пода се поље прикупили,
Угледаше Диклића чардака,
И на њему шездесет стражара,
Свих шездесет и седам одвише, 340
Пак савише срчајли дурбина;
Па силазе низ јелу зелену,
До по јеле, од гране до гране,
Од по јеле на ноге скочили.
Вратише се натраг у планину, 345
А кад дошли до својега друштва,
Ал' да видиш Ограшенића,
Он подвикну грлом бијелијем,
Како викну ка'да јелен рикну,
Па дозива Кунарића слугу: 350
„Слуго моја Кунарић Омере,
Ајде скини са коња зобнице,
Вријеме је нама путовати.“
У млађега поговора нема —
Скочи Омер на ноге лагане, 355
Оде Омер скидати зобнице,
Ал' сви коњи зоби потрошили.
Када слуга дође до дорина,
До дорина Ограшић сердара,
Дорат није ни зрно сломио, 360
Но под собом јендек ископао,
Добар би се јунак закопао,
Веље сузе низ чутуру ваља. —
Кад то виђе Кунарић Омере,
Он повика свога господара, 365
Господара Ограшић сердара,
Пак овако њему проговара:

- „Господару Ограшић сердаре,
Сви су коњи зоби потрошили,
Дорат није ни зрно сломио, 370
Но под собом јендек ископао,
Добар би се јунак закопно,
Веље сузе низ чутуру ваља,
Па страх ме је и бојим се љуто,
Вјерно коњче коби господара, 375
Но тако ти дина и амана,
И тако ти поста рамавана,
Још тако ти ђабе и корана,
Послушај ме мио господару,
Врати опет на трагове војску.“ 380
Расрди се Ограшић сердаре,
За балчак се руком дохватио,
Па Омеру ријеч проговара:
„Курво једна Кунарић Омере,
И прије сам у чете одио, 385
Дорат није ни зрна ломио,
Па сам мегдан исто задобио,
И данас ћу у Бога се надам,
Буд си страљив, не страпи дружину.
Барјак подај барјактаровићу, 390
А Турчину Гледић Осман-аги,
Кома га је и бабо носио,
Твој га курво није ни носио,
Но ми ајде Бишћу на крајину,
Те ми краве и волове чувај, 395
И ђенцу ми у бешици љуљај.“
Расрди се Кунарић Омере,
Па дохвати алај барјак царски,
Крцу свими па у ђедра бади,
Џиду сломи на три половине, 400
А у руке од злата јабуку,
Срдит Турчин коња опкрочио,
Па га тиште стрмо низ планину,
Сва остала за њим крену војска,
Ето ти их к Сави и Корави,
У лијепо доба силазише, 405
По акшаму а о јаџијама.
Но да видиш Кунарић Омера,
Он прићера вранца до Кораве, —
На Кораву наћера гаврана,
Па завика грлом бјелијем, 410
А на име Крајинића Раде,
Овако му Турчин проговара:
„Курво једна Крајинићу Раде,
Сједи курво на чардаку с миром,
Ништа теби ни чардаку нећу.“ 415
Одавна се Крајинићу Раде —
Па Турчину ’вако проговара:
„Кунарићу родила те курва,
„Није Диклић чардак начинио,
„Да ти с миром идеш на Мацаре, 420
„На Мацаре и Влашке Котаре,
„Врћи војску јад те задесио.“
— Расрди се Кунарић Омере,
- Па наћера вранца у Кораву,
Кад то виђе Ограшић сердаре, 425
И он за њим наћера дорина,
Виђе Раде ће удрише Турпи,
Па принесе пушку Тадосавку,
Примаче је оку и образу,
Да он гађа Ограшић сердара, 430
Пуче пушка ка да прогрмјело,
Не погоди Ограшић сердара,
Но до њега танка барјактара,
Међу токе у прси широке, 435
Смијеша му сребро и олово,
Паде Турчин са коња лабуда.
Расрди се Ограшић сердаре.
Ђе изгуби танка барјактара,
Па извади двије златке мале,
Кумбурама у чардаку туче, 440
А у војску вику учинио.
— Мало стаде не би неколико,
Док ево ти двије Рњавине,
Рња Мујо и Рња Алиле,
У Кораву коње нагонише, 445
Ал’ им вели сенат и крајина;
„Не напријед Мујо и Алија,
Не нагонте коње у Кораву,
Јере ће те лудо погинути,
Бити море, да ће те трабати, 450
На планину на Араповићу,
На Селишта на стара бојишта,
Ђе су стара наша разбојишта,
Ђу су вазда Власи суетизали.“
Док ево ти треће сератлије,
Са сред Бишћа Ограшеновића,
У Кораву коња нагонио,
А за њим Дуро Беговићу,
А за Дуром два Фератовића,
А за њима Ферат Уздовићу, 460
Два Бубњића и три Бадњевића,
И четири Бега Атлагића.
Но им виче сенат и крајима:
„Не нагонте коње у Кораву,
Јере ће те лудо погинути, 465
Бити море да ће те трабати,
На планини на Араповици
На Селишту на старом бојишту,
Ђе су наша вазда разбојишта,
Ђе су вазда Власи суетизали.“ 470
Док ево ти опет сератлије,
На алату вас у чисту злату,
А за њим хиљаду коњика,
То на име Шарић барјактаре,
А за њим сва остала војска, 475
Прегазеше Саву и Кораву,
И на чардак кидисаше Турци,
Кубурама у чардаку туку,
Од чардака ћепанице скажу,
Преваљују по њему стражаре, 480

- Из чардака прна крвица јави,
Те притаче у воду краву,
Од чардака нигдје ништа нема.
Него само до седам дирека,
Што но бјеху од челика љута. 485
- Ето Турци Саву пребролише,
Пребродиле Саву и Кораву,
И Диклића чардак задобише,
Ујавише војском низ Котаре,
Робе, пале и сијеку главе, 490
Стоји писка ђеце без мајака,
Стоји блока јањад без оваца,
Стоји рика, крава без телаци,
Све хватају робље у синцире,
А све куле без узмака пале. 495
Већ виђеше, ђе су задобили,
Па се сташе договарат Турци,
На коју ће ударити страну,
Сви хоћаху к Цмиљанића кули,
Но не даде Ограшић сердаре, 500
Већ Турцима 'вако проговара:
„Ево за нас премного шићара,
Па обрну војску уз Котаре —
Најпрви је Ограшић сердаре,
А за њиме дружина остала 505
Ето ти их низ Влашке Котаре,
Док дођоше Сави и Корави,
Ту је сердар коња одјао,
Код чардака Диклића Јањоте,
Сву печека војску док му дође 500
— Мили Боже големијех јада,
Колико је у њега сердара,
Сваки води роба и робињу,
Доцкан дође Будалина Тале,
На његову садљиву кулашу 515
Заврнуо дренову тољагу,
У којој је хиљаду клинаца,
Тешко кожи по којој удари.
Носи Тале од каура главе,
О кулашу с обадвије стране, 520
Кад га виђе Ограшић сердаре
Па овако њему проговара:
„Будалино од Орашца Тале,
Да нијеси ти будала права,
Не би тебе Будалином звали. 525
Дану кажи, Будалино Тале —
Што ће мртве од каура главе?..
Што не водиш роба ал робињу?
Ко ће теби шићар прихватити?
Кад га сјутра станеш дијелити, 530
На плавини на Араповица?“
— Расрди се Будалина Тале,
Па потеже оштру димишћију,
Па посјече струњаве зобнице,
Понадаше из зобница главе, 535
Око друма са обије стране,
Па да видиш мио побратиме,
- Што учини Будалина Тале,
Он ти натраг обрну кулаша,
Сва отиде војска уз Котаре, 540
А сам Тале клима низ Котаре,
Дође Тале Цмиљанића кули,
Па пред кулом разигра кулаша,
Загледује кули у пенцере,
А гледа га Косе Цмиљанића, 245
„Будалино од Орашца Тале,
Залуд си се поврнуо за ме,
Кад је мене бољи испросио,
Чак отуда из земље Мађарске,
Добар јунак како људи кажу, 550
Од Мађарске Кржуљина Пејо,
И сјутра ће Пејо за ме доћи,
И довести хиљаду сватова.“
— Зато Тале ни 'абера нема,
Не кад зачу лијепу ђевојку,
Тад изалеће на бијелу кулу,
Па за руку ухвати ђевојку,
Па је свуче на мермер авлију,
Па је за се тури на кулаша,
Па је три пут опасео пасом,
И четвртм од сабље кајасом,
Отиште се уз Влашке Котаре,
А кад дође Сави и Корави,
И угледа силвиту војску, 665
Лежи пушта војска на логоре
Све два и два из грла пјевају,
По четири бију из пушака,
Јека стоји горе и планине,
Када дође Будалина Тале.
Све му аге шићар честиташе, 670
Ал' да видиш буљубаше Муја,
Моли Мујо Ограшић сердара,
Мслим ти се драги господару,
Дај ти мене један дио војске,
Да ударим старом Вучкулину, 675
Који има седам синоваца,
Око куле хиљаду оваца,
Пет стотина крава и волова,
И стотину у ерђели коња,
Три сам пута чету наводио, 680
Не могах му ништа учинити,
Кад то зачу Ограшић сердаре,
То му мило на свијету било,
Даде њему трећи дио војске,
Прими војску буљубаша Мујо,
Па поноћи удареше Турци,
Ударише старом Вучкулину,
Прво Вуку ударише Турци,
На његову од камена кулу,
Вијелу му кулу похараше 690
Посјекоше седам синоваца,
Плијенише хиљаду оваца,
Пет стотина крава и волова,
И стотину у ерђели коња,

- Из равнице готовину благо, 695
 Отале се натраг поврнуше,
 И у војску шићар доведоше,
 А кад дошли на воду Кораву.
 Сви су Турци честитали Мују,
 Што је велик плићен плијенио. 700
 Ту су сјели те опочинули,
 И велики шићар дијелили,
 Свакојему другу подједнако,
 Најбољему као најгорему,
 Сваком другу једном до другога. 705
 Да не жали један на другога.
 А пошто се одморили Турци,
 Кренуше се са воде Кораве,
 Па навјеше право уз планину,
 По два и два из грла пјевају. 710
 По четири бију из пушака,
 Стоји јака гора се пролама,
 Док изашли на Араповицу,
 Ту су Турци логор учинили, 715
 Воде пили хлеба заложили,
 И клањали и авдес узели,
 Заметнуше игре свакојаке,
 Запишташе виле и борије,
 Бубни бију, звече таламбаси
 „А кричеви пјевајте ни власи“! 720
 А сад ћу ви за Пеја кавати,
 Он скупио хиљаду сватова,
 Па га ето с њима у Котаре,
 Када свати дошли у Котаре, 725
 Под бијелу Цмиљанића кулу,
 Кад ни Косе ни од Косе гласа;
 Тад се Пејо јаду досјетио,
 Па окрену хиљаду сватова,
 Отиште из низ равне Котаре, 730
 Ето њега Сави и Корави,
 А кад дође Дяклића чардаку,
 Од чардака ниђе ништа нема,
 Но челичних до седам дирека,
 Кад се ближе примакнуо Пејо, 735
 Ал' све црна потопила крвца,
 Мртви леже кови и јунаци,
 Нађе Пејо, Краинића Рада,
 Вас у црну огрезнуо крвцу,
 Па да видиш Кржуљице Пеја, 740
 Он издиже Краинића Рада,
 Па га стаде запитиват Пејо:
 „О тако ти Бога великога,
 Кажми право Краинићу Раде,
 Кажми право, тако био здраво 745
 Јесу л' давно умакнули Турци?“
 — Раћен Раде њему одговара:
 „Кад ме питаш каваћу ти право;
 Хоћу право нећу бити здраво — 750
 Скоро су се повренули Турци
 Да умијеш пријекијем путем,
 Ти би мога престигнути Турке.“
- А кад Пејо зачу лакардију
 Проговара Краинићу Раду:
 „Брате мио Краинићу Раде 755
 Не знам брате клање и богаве.“
 Онда опет Раде говорио:
 „Ајде пођи у морску отоку,
 Па ти зови старог Вучкулина,
 Ов ти знаде триста распутница 760
 Уз планину уз Просјеченицу,
 До студене воде Чобанице,
 И плавине до Араповине,
 На Селишта на стара бојишта,
 Ђе су турска вазда разбојишта, 765
 Па га моли и Богом га куми,
 Добар старац каваће ти пута,
 Дако би сте пристигнули Турке,
 Дако би сте плићен повратили,
 Дако би не данас осветили,“ 770
 Кад то зачу Кржуљица Пејо,
 Па га ето Спили у отоку,
 А до куле старог Вучкулина,
 Ал' од куле ниђе ништа нема,
 Нако кука старац Вучкулине, 775
 Кука старац на изгорелину,
 А Пејо му Божју помоћ виче,
 А старац му помоћ одавива.
 Проговара Кржуљица Пејо:
 „Ајде стриче, стари Вучкулине 780
 Ајде са мном уз планину пођи,
 Да ми путе и богаве кажеш,
 Старац њему говорити зађе:
 „О мој синко Кржуљица Пејо,
 Ја сам синко добро остарио, 785
 Остарио мегдан оставио,
 Већ не могу ходит на ногама,
 Све су коње Турци плијенили,
 Сем багљива несретна Крњаша,
 А Крњаш ме носити не може“. 790
 Но му Пејо опет проговара:
 „А за Бога стари Вучкулине,
 Ајде стари ухвати Крњаша,
 Кунем ти се вјером, у којој сам,
 Ако Бог да, те стигнемо Турке. 795
 Бољег ћу ти к ња мијењати,
 Баш дората Ограшић сердара,
 И даћу ти нешто од оружја.
 Баш његову оковану ћорду,
 На којој су три балчака златна, 800
 И у њојзи три камена драга,
 Ваља пуста три царева града,“
 А кад чуо стари Вучкулине,
 Па багљива ухвати Крњаша,
 Прекрети се посједе Крњаша, 805
 А за њиме Кржуљица Пејо,
 Су његово хиљаду сватова,
 Ето ти их гором и планином,
 Докде дошли уз Просјеченицу,

- И њу свати здраво прегазили, 810
 Док дођоше води Чобаници,
 Чобаницу свати оставили,
 Припеше се на Араповицу,
 На Селишта на стара бојишта,
 Ће су турска ваџда разбојишта. 815
 — Ал' ту Турци табор учинили.
 И велике дијеле шићаре,
 Стоји јека небо се пролама,
 Све два и два из грла пјевају,
 По четари бију из кубура, 820
 А пјевају на гомиле Турци,
 Па мишљаху нико не чујаше,
 Ни чујаше нити ко виђаше,
 Ал' да видиш Кржуљице Пеја,
 Он најпрви ишћера дорина, 825
 Кад ишћера на пољану дора,
 Продрије се из грла бијела,
 Пејо викну, ка' да јелен рикну,
 А за њиме хиљаду сватова;
 „Ће си курво Ограшић сердаре, 830
 Јесу ли ти дуге узенђије,
 Када јашеш туђе бедвије,
 Но устани на ноге лагане,
 Оди курво да се обидемо,
 Да јуначки мегдан дијелимо 835
 Ће гледају обадије војске“.
 — Слуша Турчин испод танке јеле,
 За образ га ивјезде срамота,
 Обзире се Турчин око себе,
 Обзире се и тамо и амо, 840
 Ал' да видиш Будалине Тала,
 Тале руком њега гуракаше,
 И овако ријеч проговара:
 „Диг' се курво Ограшић сердаре“.
 Туре опет уједе срамота, 845
 Па поскочи на ноге лагане,
 Па својега посеје дорина,
 Ишћера га право на пољану,
 Срете њега Кржуљица Пејо,
 А за њиме Вучкулина стари, 850
 Сретоше се два добра јунака,
 Један другом загон учинише,
 Оштријем се сабљам дохватише
 Хитар Пејо весела му мајка,
 Три пут Пејо Туре облетно, 855
 А четвртом сабљом ударио,
 По довату по турскоме врату,
 Те му русу отсијече главу,
 Па одеједе својега дорина,
 Те ухвати коња Ограшића, 860
 И скиде му сабљу оковану,
 И остало свијетло оружје,
 Па дохвати старог Вучкулина
 Скиде њега са коња Крваша,
 Па му даде Ограшића дора, 865
 И његову сабљу оковану.
- Кад да видиш старог Вучкулина,
 Кад се Вуче дохвати дорина,
 Као да се дохватио крила,
 Па извади сабљу оковану, 870
 А кидиса у ордију Вуче,
 Он не чека Кржуљицу Пеја,
 Но сијече и равгони Турке,
 Ада банда заврже се кавга,
 Ту се двије удареше војске, 875
 Пуца пушка никад не престаје,
 Нож сијева крв се пролијева,
 Пала тамо свуда по горама,
 Ту брат брата познат' не могаше,
 А камо ли Турчин Каурина, 880
 Стоји јека небо се пролама,
 Неко виче: „придржи ме друже!“
 Неко виче: „не пуштај га друже!“
 Неко друже уз долину струже,
 Турци вичу: „Мујо и Алија!“ 885
 Срби вичу: светог Димитрија!
 — Тешко теби Мујо и Алија —
 Ће долази свети Димитрија,
 Не помаже Мујо ни Алија,
 Бјеше Пејо покренуо Турке, 890
 Шћаху Турци на Просјеченицу,
 Да побјегу главом без обзира,
 Него не да Диљлићу Јањота,
 Јер Јањота не сједи задуду,
 Него тврде ухватио кланце, 895
 Па јуначки дочекује Турке,
 А са њиме Јанковић сердаре,
 Стојан није био у Котаре,
 Кад су клећи ударили Турци,
 Па су добро дочекали Турке, 900
 Међу собом Турке напуштали,
 Док им бјеле зубе пребројили,
 Ударили онда из пријека,
 Не дали им никаква лијека,
 Па их отле натраг поврнуше. 905
 Пушка пуца никад не престеје,
 Нож сијева крв се пролијева,
 Сагнаше их опет на пољану,
 И дочека Кржуљица Пејо,
 Па да ти је погледати било, 910
 Кад међу се Турке ухватише,
 Сву пољану крвљу омастише,
 Сва пољана бјеше напуњена,
 Од љешина коња и јунака.
 Од Турака пиличника нема 915
 Да утече Бишћу на крајини,
 Ни да каже како им је било,
 Сјем погани Будалина Тале,
 Бјезжи Тале кров јелове гране,
 Па утече Бишћу на Крајини 920
 А кад Бишћу на Крајини дође,
 Све изашло мало и велико,
 Те гледају Будалину Тала,

Вас избуцан бјеше на дорину,
 Вас у дровке бјеше и обојке, 925
 Питају га турске каде младе,
 „Кажи право Будалина Тале,
 Кажи право тако био здраво,
 Камо Тале наши господари?“
 — Каује им Будалина Тале, 930
 „Ево сада иду низ планину,
 И још гоне великог шићара,
 Надајте се сунцу и мјесецу,
 А не глајте ваше господаре.“
 А што ћу ви даље дуљјати? 935
 Дуљјати даље лакардије,
 Нако више да је авгарије,
 А што ћу ви причат' за јунаке,
 За јунака Диклића Јаботу,
 И јунака Јанковић сардара, 940
 И осталу дружину избрану,
 Они добро Турке ћердосаше
 И велики шићар задобише,
 И хиљаду глава посјекоше,
 А својијех триста оставише 945
 И велики шићар повратише
 И још виши они задобише
 Цмиљанића Косу повратише,
 Дадоме је Кржуљци Пеју.
 То је било кад се је чинило 950
 Давно било сад се спомињало.

Приближења Василије Јовановић, учитељ.

Оцјене и прикази

Други одговор на критику и одговор
 М. Мијушковића, од *Ђура Шпадијера*. Це-
 тинске. К. ц. државна штампарија. 1902. г.
 56 страна на осмијни.

Кад би се нешто хартија могла ту-
 жити, имали би судови посла бранећи је
 од оних, који хоће на силу Бога да буду
 књижевници. Но од некњижевника, који
 хоће да пишу, не трпи само хартија: од
 њих трпи права књижевност, па и они,
 који ту књижевност поштују, јер их нер-
 вира то, кад виде да хоће неко да је ос-
 крнави продуктима болесна мозга. И ти
 који поштују књижевност и знаду је ције-
 нити противно оном Стеријином: „И књи-
 жевне ливаде потребују ђубрета“ труде се
 да то „ђубре“ одстране из „књижевних ли-
 вада.“ Али ето ти онда муке и невоље:
 рекао си истину јавно и сад се чекај, мај-

чив сине! Једно си сметлиште скрајнуо и
 тијем си изазвао више другижех, који чисто
 начине прашину, те њоме огаде атмосферу
 јавности.

*

Прошле године је професор *Мирко М.
 Мијушковић* приказао у „Књижевном Ли-
 сту“ *Грамматичку српског језика*, коју је за
 основну школу саставио *Ђуро Шпадијер*,
 учитељ. И ко не познаје изближе спрему
 ова два човјека, познаће је кад равгледа
 Шпадијерову Граматику и приказ исте.
 Шпадијер се јавља као човјек, којему је
 мило да нешто напише, а не обазире се
 на то: какво ће бити оно што је написао,
 а Мијушковић у свом приказу представља
 човјека стручно спремна за посао којег се
 подухваћа. — Јавио се потом одговор на
 Мијушковићев приказ, одговор сам по себи
 ништаван, али написан таквим тоном, да
 се морало на њ нешто рећи. И Мијушковић
 се последије јавља подужим чланком
 „Да разбистримо“* у којем је одмах у по-
 четку узео Шпадијера те га бацио сврх
 Ловћена у Јадранско Море — да се изра-
 зимо алегорично — није бегенисао с њим
 полемисати, већ се обратио онијема, који
 се, по његовом мишљењу, иза Шпадијера
 крију у одговору који је Шпадијер само
 потписао, и одговорио им је тако да овај
 његов рад, као излагање стручна човјека,
 може користити сваком оном, ко се жели
 упознати с финоћама српског језика.

Али ако и Мијушковић и сви они, који
 познају његову спрему налазе да би најве-
 ћи апсурд била научна препирка између
 Мирка Мијушковића и Ђура Шпадијера,
 неће за то да зна сам Шпадијер, већ хоће
 препирку те препирку, и сви обзире, које
 би требало да има човјек који не жели да
 му се свијет смије, нијесу за њега ништа
 те се јавља с „Другим одговором“ и дон-
 кихотски се брани од Мијушковића, који
 га, као што рекосмо, у свом чланку *Да
 разбистримо* није ни зарезивао. Брани се,
 али се није одбранио: у књижици од 56
 страна нема ничега другог до бруталних
 израза, најординарнијег самохвалисања и
 цитата од свуда и са сваке стране почев
 од Св. Писма, па ћер тамо до Хорација,
 Шекспира, некаквог Дедавина итд., цитата
 који готово нигдје ни лабаве везе немају
 са онијем што би тобоже Шпадијер хтио
 њима да поткријепи. Но пардон! По свему
 се види да он није ни павдо строго на то
 да му цитати одговарају оном што пише,

* „Књижевни лист“, децембар 1901.

њему је свакако највише било до тога, да цитатима покаже свијету, како је он тобоже начитан човјек.

И ако Шпадијеров *Други одговор* не заслужује ни да буде забиљешен у рубрици за библиографију, а камо ли да се о њему опширније говори, ипак се из *извјесних обзира* ријешисмо да га у неколико протравимо.

Колико ли Шпадијер покажује нескромности, кад на првој страници свог *Другог одговора* пише: „Кад се пак узме у обзир и то што је мој први одговор користиво некоме као и г. критичару моје Граматике — имам оправдања да и овај други одговор напишем.“ — Боже мој, Бура Шпадијер пише „одговоре“ да користи неком, па и проф. Мијушковићу с погледом на знање српског језика! Ово је превршило сваку мјеру!.. Али не, није ни дошло до мјере, већ ако си се, читаоче, прочитао ово што наведосмо тек проилично осмјехнуо, припреми се, држи се за трбух да ти јаки смјех не нахуди, кад прочиташ оно што стоји на петог страни Шпадијеровог *Другог одговора*, а које гласи: „Како може рећи или помислити (Мијушковић) ако и мало познаје историју књижевности, да ја не могу написати ваљан уџбеник?!!“ — Каква ли је, Боже, то вева изнебују Бура Шпадијера и историје књижевности, те да човјек мора звати ту историју, па да може цијенити: можели или не може Шпадијер писати ваљане књиге?!

Наљутио се Шпадијер што му Мијушковић за Граматиком вели: е се о њој не може говорити с методичке стране, пошто она те стране просто и нема; ту Мијушковић помиње како граматика — књига није ни потребна за основну школу и Шпадијер га „побија“ Бакићем, који на једном мјесту вели, да дјеца „у старијим разредима мало по мало улазе у граматиком“, а не зна да оно Бакићево „у граматиком“ не значи да дјеца улазе у какву писану граматиком, већ улазе у граматичко знање.

Говорећи о „методи“ српског језика Шпадијер се залио, те нам о борби односно језиковне наставе на дуго и на широко прича нешто, што је свакако прочитао у каквој забаченој књижурици, па то добро не схватио. Није ријеч о школским програмима, што Шпадијер разумије под именом „методом“, већ се овдје разумије начин излагања материјала, који је у његовој књизи. — Мајући се тако некаквим методама и појединим „партијама“, што су се

тим методама бавиле Шпадијер је на 12. страни свог *Другог одговора* забасоа у Бог те пита шта. Ево да наведемо нешто отуда: „Исте партије помињу, што се тиче сврхе и средстава, да се језик учи, — да ту треба не само граматика, него лектира, усмено и писмено вјежбање, фонетика, рјечници, даље говори се о идиотизмима, синонимима, о етимологизовању, о истор. граматизи, новој граматизи, народнијем особинама и др. Па траже имитовање, да се обрати пажња за осјећање језиком“ и т. д. Шта све ово значи Бог ће свети анати!! Можда је Шпадијер овдје поступило као онај вет што су га били сајетовали да кад први пут у табину дође говори само што „крупно“, те кад је тамо дошао окупи: бадаш, буква, кош, кола, ћускија и т. д.

О оном што Шпадијер пише на 13. и 14. страни своје књижице у прилогу свог „изнесе“, а противу Мијушковићевог „изнесе“ нећемо ни говорити опширније, јер то би била бесмислица не мања од оне што је Шпадијер чини, кад хоће да се о финоћама у говору препише с човјеком спремиши будући сџм лаик и у знању саме описне граматике. Једино с тога да бисмо тек у неколико читаоцу представили каквим оружјем ступа Шпадијер у борбу с Мијушковићем навешћемо из овога одјелка оно чиме се исти завршује. Ту Шпадијер поред осталог вели: „Тако се обично код нас и говори (ријеч је о *изнесе*) те се то мора примити и у граматизи...“ а и Вук каже: „како говориш, онако и пиши.“ „Да чудна полемичара на филолошком пољу! Па према томе сигурно сад би у Шпадијеровој Граматизи стојало и које *шмијег*, *жнам*, *крини име* и т. д. само да му је то случајно дошло под перо, кад је речену књигу писао?!.. Плитка работа!..

Није дао враг мира Шпадијеру но је хтио на 15. страни свог *Другог одговора* да покаже како он „зна“ и психологију и показао је ваного да из те науке нема — што 'но се каже — ни појма. Код њега на пр. закон аперцепције „много важи за асимиловање наставног градива“, а ми га у чуду питамо зна ли он што „на психолошком језику“ значи ријеч *асимиловање*?! — Само нам се одговара да не зна, јер не би иначе ту ријеч овако рђаво употребио. Асимиловање је што и стапање двога у једно, и у психологији се ова ријеч обично употребљава кад је говор о стапању предмета, те и кад се рекне да су се двије представе асимилувале то значи да су се

стопиле у једну представу и ми у настави тежимо овом стапању — које је у ствари посљедица психичке обмане. Даље Шпадијер на овом мјесту вели да ако ново знање не сријета старо „бива перцепција, гдје имамо само осјећаје, а аперцепцијом ови се стапају са представама, које су помоћу њих добивене.“ Ми не знамо што се овдје хтјело рећи, а свакако то не зна ни сам Шпадијер, но му тек онако дошло да се несрећно поигра ријечима, којима не зна значења и да добро насмије оној, који разумије овдје узете термине, а буде себи на главу ставио тај терет да прочита његов *Други одговор*.[†] Дакле у перцепцији „имамо само осјећаје, а аперцепцијом ови се стапају с представама, које су помоћу њих добивене“?! Ми знамо то: да су осјећаји елементи, од којих комбинавањем постају представе; то су елементи, које само наука издваја и сматра их као нешто битно, а у ствари они у психичком животу и не постоје као нешто издвојено и каква је онда то „перцепција гдје имамо само осјећаје“ и како се ти осјећаји стапају с представама „које су помоћу њих добивене“? Перцепција се зове извјесно стање у кретању представа у нашој душевности и наравно кад већ имамо перцепцију ту не могу бити само осјећаји, као што Шпадијер вели.

Нека на миру педагогика и психологија; нека их потржу они, који су у њих посвећени, а који се у њима не разумију нека их не дирају ни у говору ни у писању, како не би личили на људе болесне од врућице, који бунцају што им до уста дође.

Психички и душевно значи једно исто, а Шпадијер у својој књизи примјеђује Мијушковићу да је на извјесном мјесту требао написати: „према ступњу душевног развика,“ а не: „према психичком развиту.“ И овако што не знати, а лагати се психологије!!

Шпадијер се брани од Мијушковића (стр. 16.), који му је пријетио што није у своју Граматику унио подјелу придјева на описне и присвојне, па вели е то није потребно, јер ће то дјеца научити у гимназији — то је, вели, за основну школу луксуз; а ми питамо Шпадијера: или је већи луксуз научити дјецу да уоче разлику ријечи, која им се сама натура или се млатити пред њима о некаквој подјели глагола на врете и раздјеле, која је подјела на чудо данашњој школи и на српском њеном добу ушла у Шпадијерову

Граматику, која служи као уџбеник за основну школу?! Зар је прече увести дјецу у једну сасвим апстрактну партију граматике, коју смо и у гимназији тешко схватали и учили је онда „само за испит,“ но им дати појам на прим. о разлици ријечи *чрм* и ријечи *похов*, кад им се буде рекло да се обе те ријечи зову пријевии, а при том су формално тако једна од друге различне. Препирући се за овако што Шпадијер показује да поред тога што не зна теоријску психологију, није се користио ни дугогодишњим наставничким радом, да бар у неколико понавде душу дјеце чисто с практичне стране. —

Нека човек има и знања и врлина, а само да нема скромности, он опет није на свом мјесту. Нескромност наравно човек показује и онда кад истиче оно што има код себе, а већ кад хоће самохвалицањем да натура околина да ова замишља е има код њега и оно од чега је он сиромаш чист „као бијели лук од уродице“ то не само да је нескромност, но нешто много горе. Не обзирући се на то Ђуро Шпадијер (да би се одужио Мијушковићу, што на једном мјесту вели: е му је тешко чињети упоређење између Шпадијера и Стојановића) на 20. страни свог *Другог одговора* пише: „што се тиче граматике много више приличи поређење између мене (Шпадијера) и Стојановића, него између њега (Мијушковића) и Стојановића.“ — Да није Шпадијер напоменуо оно „што се тиче граматике“ човек би мислио да чини физичко упоређење и онда ни бриге, јер коме би било до тога да распитује: је ли Стојановић висок или онизак, је ли развијен или чисао и т. д., али, брате, кад тамо стоји: „што се тиче граматике“ ту већ памет стаје! — Прелјепо се препирати с онијема, који сами себе обарају и излажу се подмијешу оних, који буду њихове одбране читали, као што у овој прилици чини Шпадијер.

У одговору на Мијушковићев приказ „омакло се“ на једном мјесту те је написато *слушача* мјесто *слушалаца* (други падеж множине). Наравно ово је лијепа карактеристика за оне, који хоће да полемишу о језику, а немају ни елементарног знања из граматике и Мијушковић је у свом чланку *Да разбистримо* упозорио чи-

* Академик Љубомир Стојановић је писац гимназијских уџбеника за српски језик, а био је до скоро професор Славистике на београдској Великој Школи.

таоце на ову крупну погрешку. Сад се Шпадијер довио како ће чињети за ово „аша,“ па на 20. страни свог *Другог одговора* извија се и превија да докаже, како оно *слушаоца* није друга падеж множине, већ други једине. Али сва довијања не помажу, пошто нам конструкција реченице, у којој је ова ријеч најбоље свједочи, да је иста употребљена у другом падежу множине, јер се тамо каже: „Треба пазити с ким човек говори, па подесити говор према моћи разумијевања *слушаоца*.“ Кад би ово *слушаоца* значило једину, онда по духу српског језика мјесто тог облика, а на овом мјесту у реченици, дошао би при својни придев *слушаоцевој*. Не може се на пр. рећи: Треба отићи кући *пота*.

Мијусковић на једном мјесту помиње да је у Шпадијеровој Граматици подјела замјеница копирана из Новаковићеве Граматике и у иронији вели: „Само што није изводно (Шпадијер) упоређење како је било у старословенском језику.“ а Шпадијер ланкује, што је наишао на ову иронију и из непознања или с чега другог пребацује Мијусковићу као да он захтјева да се то упоређење предаје у основној школи, а да то Мијусковић није нити је могао захтјевати погодиће и мало дијете.

На 33. страни Шпадијерове књижице вели се да је његова Граматика рађена „на основу првијех и признатијех наших научењака, које још нијесмо надмашили, па ни једне похвале?!“ (Знате, хтио је да му Мијусковић похвали Граматику). Могао је Шпадијер пишући своју Граматику имати пред собом сва дјела о језику, која постоје у нашој литератури, али исто тако њих може купити и пред собом их имати сваки кројач, обућар, ратар, говедар итд. но не значи да они могу писати добре граматике, само зато што та дјела пред собом имају.

Дивно Шпадијер показује своје знање из језика оним што на 45 стр. свог *Другог одговора* „расправља“ о падежним наставцима замјеница те вели: „треба знати да је у старо вријеме мјесто и било *ѣ*,“ па је отуда — по његовом — дошло оно *наших* и *нашихјех* — како у ком нарјечју! О једна српска филологија, што си дочекала да се овако малтретираш!...

Све би некако Шпадијер хтио да се закачи за Школску Комисију, па да с њом у бој иде. Пришпијева се тако за неку аванитност, па му је ваљда слободније, а што га се тиче то, што тиме врло рђаву услугу чини самој Комисији. Свакако је ради

више слободе донио на стр. 53. и 54. *Другог одговора* и онај свој разговор са некаквим својим пријатељем — чланом Шк. Комисије. Солидан разговор међу људима!! Тај мудри члан Комисије толико је растурао узла на свом језику и толико попује о оном о чему не би смио по правилу ни једне завезати, да са то не може казати. И све он то чини са неке аванитне поације; знате, члан је Комисије, па се њему може, јер се излаје за борца у одбрани саме Комисије, ма да је сам убијен да јој баш твјем доноси огромне штете. Кад би се сматрао његов говор гласом Комисије могло би се на њ доста одговорити, али свакако је ово израз једног човјека из ње и то човјека, који је толико „куражан“ и „сигуран“, да само кроз туђа уста смеје коме што рећи, те самим тим лишава себе ма чије пажње. Сама пак Комисија требало би да води рачуна о оним рђавим услугама, које јој појединци ради личне користи чине и уводе је у дискусију из које она не може никако изаћи као побједилац.

Тај члан Комисије изводио је поред осталог рећи Шпадијеру (како овај пише) да не треба замјерати само Мијусковићу за оно што је писао „јер све ово није његово дјело. Да је ово овако — наводи да ље Шпадијер ријечи свог пријатеља — није позвао само Шк. Комисији, већ и другима, као и то да има нека глава што с прљавом намјером надахњива новајлије на просвјетном пољу, да пискарају противу Школске Комисије.“ Да, да — и треба баш да дође тај члан Комисије да са Шпадијером предаје морал нашим новацијама на просвјетном пољу, но да их запитамо само: би ли им тај посао лично? Нека њих обојица пријеђу за часак у памети историју јавног и прихvatног рада тих новајлија, на које се у разговору циља, па нека према томе закључе: да ли би се те новајлије повеле за кавијем „на кленијем духом“ (о којем се негдје, како видимо, стварају донкихотске бајке, а који је у ствари само предмет нечијег маштања), па кад би такав „дух“ заиста и постојао и покушао да на њих утиче? Ово је атентат на нечију спрему и карактерност, но атентат безначајан, јер се у разговору Шпадијеров и пријатеља му може народски рећи: „какав поп, онаква му и молитва.“

Помедите, Буро Шпадијер и онај његов пријатељ из Школ. Комисије хоће да речу да је рад наших новајлија на просвјетном пољу пискарање! Да, Мирко и М

јужковић, редимо, пискара, а Ђуро Шпадијер и његов пријатељ пишу!!! До душе није се ни чудити Шпадијеру кад овако што рекне; лако је њему кад је „сино“ на пољу српске литературе са оним својим „ремек дјелом“, што се зове „Невјерна жена“, са оном „комедијом“ која учиње од свог писца баш *праву комедију*. — не не знамо само да ли и тај Шпадијеров пријатељ из Школ Комисије има какво сочиненије из категорије „Невјерне жене?“ — Та покрите се људи, бар се ми знамо!!!!

Каква је Шпадијерова грађанска солидност, а да и не говоримо о солидности човјека, који хоће тобоже да пише, најбоље ће читалац видјети ако отвора његов *Други одговор* на стр. 36., па прочита оно што почиње 21. редом на тој страни. Таквих бруталности има доста у овој књижици, чија се сва вриједност састоји у томе: што ће по Цетињу шавци, обућари и т. д. неколико дана послје њене појаве причати како је Ђуро Шпадијер „одговорио.“ Свакако Шпадијер на ту околност много полаже, јер на 54. страни свог *Другог одговора* вели за неуке и нечитаоце(?): „они о оваквим стварима не могу имати свој сопствени суд, него се колебају час овамо, а час онамо, цијенећи да свагда има право онај чија је посљедња ријеч.“ Дакле, Шпадијер је написао књигу и плаћао за њено штампање само да његова буде посљедна ријеч. Па и биће му свакако посљедња, јер смо увјерени да Мирку Мијушковићу баш ни најмање није стало до тога, што ће за његов рад рећи или написати Ђуро Шпадијер и да би му било испод достојанства бранити се од његове брошуре *Други одговор*, која свог аутора брука пред свијетом више но би га ма ко други могао обрукати.

Никшић, августа 1902. год.

Xaverius.

НОВЕ КЊИГЕ

† Ђуро Радичевић, лекар на московском универзитету, (биографија са сликом покојниковом), написао *К. Лукић*, учитељ, Београд. Електрична штампариа То дора К. Наумовића. 1902. Прештампано из „Весника Српске Цркве“.

Историска Педагогика за учитеље и учитељице српских народних школа. На

писао *Петар Деспотовић*, управитељ Учитељске Школе у Алексинцу. Издање двојске књижарнице Мите Стајића у Београду. Цијена 6 динара (у лијепој тврдој повеу)

Zur Einführung in die serbische folklore, von Tihomir R. Gjorgjević. Wien 1902. Verlag von F. Lang, Buchhandlung und Antiquariat (Karl Wehle). Wien, I, Kohlmarkt 3.

Просвјетно-културне биљешке

Измјене у закону о учитељским школама у краљевини Србији, које су ту скоро учињене обухватају и ово: свједоџба о положеном испиту зрелости у Учитељској Школи изједначава се за студирање на философском факултету свједоџбом гимназијске матуре, те кандидат са оваквом свједоџбом може као редован фак учити Велику Школу и кад је сврши има право на професеуру.

(„Педагошки Преглед.“)

Свесловенска Артистичко-Индустријска Изложба у Петрограду, године 1904.

По одобрењу Његовога Царскога Величанства Цара, а под заштитом Њег. Царскога Височанства Великога Њџаза Александра Михајловића, Словенско Добротворно Друштво у Петрограду уређује, године 1904., исто у Петрограду, Свесловенску Артистичко-Индустријску изложбу.

Задаћа је овој изложби да припомогне развиту непосредног односа у погледу трговачко-индустријском између Руса и других словенских земаља.

Ова изложба даће потпуну слику о савременом стању, племенскијем особинама и газдинству свију словенскијех народа, о природнијем производима, трговини, занатима и вјештинама како у другијем словенскијем земљама, тако и у Русији.

Предмети који буду пожртвовани и добијени на изложби послужиће за основ сталног свесловенског музеја у Русији.

Главна правила за учествовање у изложби јесу ова:

1. Свесловенска Артистичко-Индустријска Изложба отвориће се у Петрограду године 1904. и трајаће три-четири мјесеца. Дан отварања као и шилъање ствари на изложбу објавиће се нарочито.

2. На изложби се допушта приступ рукоделима и природним производима свију

словенских народа, а она лица која живе у Русији морају претходно изјавити главнине комесару од изложбе, да желе на изложбу учествовати.

Од рукотворина најрадије се примају оне, које могу служити и као предмети за трговину, нпр:

а) разне тканине вунене, ланене, свилене, ленте, сукна и т. д.;

б) везива, чипке и везива са златом;

в) ситне израде од дрвета и покућство;

г) израде металне, а тако и оружје и златарске радње;

д) израде од коже;

е) израде од порцулана, стакла и гњиле;

ж) музички инструменти;

з) играчке;

и) слике и производи вјештина;

ј) разне ситне ствари.

Од природних производа: корисни минерали, мустре шумског дрвећа које служе за израду. Од сировина: вуна, кожа, различита масла и уља, дуван, рава вина и т. д.

Поред овога могу се шилати и други предмети који могу бити корисни и интересанти за изложбу.

Желе се добити такођер етнографске и историско архолошке колекције разних словенских народности, а тако исто и равна књижевна извјешћа и материјал. Ово нека се шиле што је могуће брже, да би се по потреби могли учинити преводи и изводи на руски језик.

3. Плата за мјеста на изложби неће се узимати.

4. Ствари на изложбу шилу се на рачун пошиљача, а добиће олакшице за превоз преко руских гвоздених путова.

5. Ствари се упућују у Петроград главнине комесару свесловенске изложбе, или их учесници доносе непосредно.

6. Прије но се ствари пошљу треба преко поште упутити на исту адресу потакни опис ствари у свакоме сандуку и то у два примјерка.

7. Царинарски преглед на ствари пошлате на ову адресу извршиће се у адању изложбе.

8. Комитет прима на себе бригу о чувању ствари.

9. Ствари на изложби могу бити продате, али се од тога узима 5—10% у корист изложбе.

Услови за продају биће олакшани; ствар која се прода мора бити замијењена

исто таквом, а у противном случају она се не може дићи док се изложба сврши.

10. Ветрине и други потребити намјештај на изложбу израђује се на рачун учесника, изузев неких просјетних ствари које иду на рачун комитета.

11. Све ствари, по жељи учесника, биће предате нарочитим експертима ради оцјене, по правилима што их је потврдило министарство финансије. Експерти су састављени од људи свију словенских народа. За најбоље ствари добијају се похвални дипломи.

12. За оне који желе учествовати лично на изложби, комитет ће се постарати да нађе zgodно и јефтино мјесто.

За предсједника, члан комитета изложбе

Аш. Василев.

Главни Комесар Изложбе

К. Николајевски.

Адреса је: ПЕТРОГРАД, М. Таијанска ул. 68).

Друштва

Књижевни одбор Матице Српске имао је у четвртак 25. јула (7. авг.) о. г. своју редовну сједницу под предсједништвом А. Хаџића, предсједника друштвеног. Од предмета наводимо: На расписану награду из фонда Ј. Наке стигла су још ова позорш на дјела од непознатих писаца: „Сваком своје“, „Лажљивица“, „Узданица“, „Котаница“ и „Сестре“, која су издана одређеним оцјењивачима. — Нијесу примљени ови рукописи: „Подмаршал Арон Станисављевић“, „Инсекти, корисни и штетни“, „Двије нове француске драме.“ — Условно се прима: „Распуст преображ. сабора 1872.“ — У архиву се ставља рукопис пок. владике Никанора Грујића. — Издају се на преглед и оцјену: „Ратар“, „Одгајивање и топлење кудеље“, „Три pjesме непознатог писца“, „Јвил Хорације Флак.“ — Прима се за Јетопис: „Наша савремена лијепа књижевност II.“ од М. Недјељковића. — Издају се редакц. подобору двије критике Ј. Ф. Иваншевића. — Осим тога су направљене многе ствари, које се личу нитомата Матичиних.

Српска Краљ. Академија. — На скупу академије природних наука 2. маја ове год., примљени су за 65. Глас I. разреда

ови радови: „Геометриска конструкција мреже за Меркаторову цилиндарску пројекцију,“ од академика Љ. Клерића, „Борања, студија контактано-метаморфних појава граница“, од Саве Урошевића; „О једној особици просторних детерминаната“ и „О аналитичком представљању једногравних функција у области тачке у бесконачности“ — обе расправе од дописника Др. Б. Гавриловића. — Пошто је задужбина пок. Др. Љубомира Радивојевића, бив. љекара из Сријемске Каменице, још почетком ове године достигла суму од 75.000 динара, те према завјештању треба да ступи у живот, предједништво је на својој скупци 11. јуна ов. год. одлучило да се о томе извјести министар просвјете, како би се учинило што треба за ступање у живот ове задужбине. Задужбина је ова основана 1892. г.; кад достигне суму од 75000 дин., онда ће ступити у живот, и њен доходак једне године трошиће се „на ширење у нашем народу корисних наука, истинске просвјете и благодравља, а такође на буђење и одржавање будне свијести српско-народне. Моћи ће се дакле из које задужбине потпомогати издавање или откупљивање већ печатаних књига, нарочито које су популарно написане.... Све из које Задужбине набављене књиге и ствари.... нека се при крају школске године или којом другом приликом раздају као награде добрим ученицима, понекима сиромашним учитељима и школским књижицама“. Избор књига и одређивање лица и удружења којима ће се књиге давати, вршиће одбор, коме ће предједник бити свагдашњи предједник Академије Наука, а чланови пет професора које министарство просвјете изабере, и то по једног из: Богословије, Вел. Школе, Гимназије, Учитељске Школе и из једног пољопривредног завода. Задужбином ће руководити министар просвјете и пркв. послова, али да доходак њен једне године предаје Српској Краљ. Академији „века она сходним начином, сасвим, слободно, по свом најбољем нахођењу потпомогне и унапређује рад и трудбенике у сфери филологије увајамно словенске, и прегоаце околу истраживања и освјетљења историје специјално српске...“, а друге године поменутом одбору, ради ширења популарних књига итд. Г. Министар просвјете је одлучно да ова Задужбина ступи у живот од почетка ове године, и сав овогодишњи доходак њен ставио је Академији на расположање. — 5. пр. м. предједништво је одлучило предложити цјело-

купној Академији да се приход ове Задужбине употреби на издавање Историјског Зборника.

Конгрес српских новинара. Са више страна, а на име из српских крајева сусједне нам аустро-угарске монархије, изјављена је жеља, да се конгрес српских новинара, који бјеше сазван за Крстов-Дан о. г., држи доцније.

Водећи рачун о тој изјављеној жељи, а у интересу обилније походе првога конгреса српских новинара, управа Новинарскога Удружења, на састанку својом од 27. пр. м., рјешила је: *да се конгрес српских новинара састане у међуљу 13. октобра о. г. у Биограду.*

Програм рада конгрескога биће проширен.

Свако уредништво и сваки онај, који активно жели учествовати на конгресу, може поднијети своје предлоге за конгрес. Таки предлози морају се доставити предједништву Новинарског Удружења до 30. септембра закључно писмено, са побудама и изјавом, да ли предавач жели бити и извјестилац дотичнога предлога. Политичка питања искључена су из дискусије. Одбор Новинарског Удружења решава, која ће се од достављених му питања изнијети на решавање конгресу.

Рао конгреса вршиће се у одборима и у пленарним конгреским сједницама.

Одлуке конгреса биће обавезне за власнике и уреднике српских листова, који буду на конгресу заступљени, или који у напријед пристану на његове одлуке. Само уредници и власници таких листова и часописа моћи ће да се користе одлукама конгресним.

Прелиминарни састанак чланова конгреса ради међусобног представљања и упознавања биће 12. октобра у вече, на који се учесници ван Србије умољавају, да дођу са својим породицама.

Отварање конгреса и српски састанак биће 13. октобра, послједије службе Божије. На првоме састанку изабраће се предједништво и биро конгрески, биће изабрани одбори за претрес појединих предлога и усвојиће се пословник.

Конгрес ће трајати неколико дана, док не посвршава на дневни ред стављене предлоге.

Поред рада конгреса имаће његови чланови прилике, да се међусобно још боље

познаду на забавама, које ће у њихову по-
част приредити Српско Новинарско Удру-
жење.

За чланове конгреса ван Срдије и њи-
хове породице постариће се Новинарско
Удружење за олакшице за становање и за
станове за вријеме њихова бављења у Би-
ограду, као и за бесплатно учешће у сви-
ма свечаностима и забавама друштвеним.
С тога се нарочито умољавају сви, који
жеде и имају права учествовати на конгре-
су, да се за времена, дакле до 30. септем-
бра закључно, неизоставно пријаве пред-
сједништву Српскога Новинарскога Удру-
жења, и тачно обљеже број учесника и
породичних чланова.

Сва обавјештења, која се тичу рада
конгрескога, или доласка и бављења у Би-
ограду, давање драговољно предсједништво
Новинарског Удружења.

У Биограду, 26. авг. 1902. г.

Потпредсједник,	Предсједник
Милан Ј. Мвић	Српскога Новинар. Удруж.
Секретор,	Стеван Турчић
Петра А. Ђорђевић	Благајник,
	Милан Арсенијевић

Књижничар,
Павле Карадавановић

Чланови управе:

Милан Ст. Марковић, Душан Спасић, Љубомир
Турчић и архимадрит Иларион Весић.

Разне биљешке

Киша по површини земљиној. — Пре-
ма вриједностима, утврђеним по појединим
Опсерваторијама, познато је, да је најки-
шовитије предјео на земљи јужна Америка.
Она сваке године добија 1670 мм. воде од
падежа. Послије ње долази Африка са 825
мм. сјеверна Америка са 730, Азија са 553,
Аустралија са 520 мм.

Израчунато је, да Атлански океан,
рачунајући ту и Средоземно и Балтичко
море, добија од падежа сваке године 57
милијона куб. мет. воде, док Тихи Океан
добија око 20 милијона, Индијски 18 ми-
лијона, а Сјеверни Ледени Океан добија 9
милијона. Киша и снијег укупно давали
би цијелој површини земљиној 122000 ми-
лијона куб. мет. воде. Осам те грдне ко-

личине воде, океанима притиче још из ри-
јека на 2:000 милијона. Требало би 45000
година да би се океани могли напунити
само оном водом, што им притиче из са-
мих ријека.

Провала облака. — Као најјача киша
за сада се биљежи она, што је пала 20
марта 1868. у Молиту, у источним Пире-
нејима (недалеко од Перцићана). То је
мјесто на 487 метара надморске висине.
Киша, која је тада пала, дала је 313 ми-
лим. воде за 1½ сат. то значи 208 милим.
воде за 1 сат. Код нас до сада најјача
запажена киша дала је 42 милим. за 1 с.
20 минута. Горњи податак цитирао је по-
знати садањи метеоролог госп. Hellmann у
својој расправи о кишним приликама Пи-
ринејског Полуострва.

Киша и пјега сунчеве. — На сјед-
ници Краљевског Друштва у Лондону,
одржаној 22. новембра пр. год. саопштено
је г. Lockyer спис о кишама у предјелу
Индијског океана и вези њиховој према
периодичности сунчевих пјега. Та нова
упоређења, укратко исказана, јесу:

1°. Расправљање о хемијском извору
најраспрострањенијих линија у спектру
Сунчевих пјега у доба максимума и мини-
мума њихова показане је: да постоји знат-
но повећање сунчеве температуре у годи-
нама максимума сунчаних пјега а на про-
тив осјетно опадање у годинама минимума
пјега.

2°. Испитивање кише у Индијама (за
вријеме монсуна ЈИ) и на Маврицијском
острву у току времена између 1877. и 1886.
(Blanford и Meldrum) показује, да се по-
сљедице тих сунчевих промјена опажају у
Индијама за вријеме максимума пјега, а на
Маврицијсовом Острву за вријеме мини-
мума. Много је јачи онај утицај што се
опажа на Маврицијусу у доба минимума
пјега; утицај је тај опажан и у Индијама,
гдје уопште даје повода једном секундар-
ном максимуму — Дакле, у Индијама по-
стоје двије кишне периоде: једна око мак-
симума, друга око минимума периоде сун-
чаних пјега.

3°. Доказано је, да датуми почетка
тих двајих кишних периода у Индијама и
на Маврицијусу одговарају добу значајних
и наглих промјена у саставу зракова сун-
чевога спектра.

4°. Проучавањем извјештаја „Комисије
Глади“ показано је, да све глади побиле-
жене у том извјештају, а које су опусто-

шле Индију у току последње половине XIX вијека (сама пак испитивања нијесу објављена широј публици) — наступиле су у интервалама између тих двају периода.

5°. Испитивањем промјена у спектралним линијама, киши у Индијама и киши на Маврицијусу у току и послеје последњег максимума 1893. показано је, да постоје значајне варијације у кишима посматраним у току и послеје последњег максимума 1883. У исто вријеме доказано је да минимум 1889. личи на претходни минимум 1878.

6°. Испитивањем стања Нила од 1849. до 1878. показано је, да су најнижа стања воде у тој ријечи забиљежена у тим истим интервалима.

7°. Какав би однос могао постојати између тих интервала, о којима је ријеч, и суша у Аустралији и колонијама Капа с једне стране, и варијацијама кише по тропским предјелима уопште с друге стране то још није довољно проучено. Међутим постоји једна општа сагласност између тих интервала и киша у Скотској (Buchan), па су пронађене и двије перióде кишā у Кордови (Davies) и гребену Добре Наде.

✓ **Нова планета Ерос**, — Ова је планета откривена прије двије године и још једнако је предмет астрономских посматрања. У последње доба константовано је да сјајност те планете опада. Ту појаву утврдили су астрономи: Knopf, Benko, Cerulli, Becker и Deichmüller. Последњи је још провизорно одредио периоду промјена од 2.61 часа, а та се вредност толико добро подудара са вредношћу, коју је Cerulli извео, да у томе није далеко од истине. По томе би, дакле, Ерос имао најбрже окретање од свих планета, а које износи свега око $2\frac{1}{2}$ сата. У осталом треба имати на уму и то, да је Ерос врло мала планета. Ако се узме, да његов пречник 27 км., како је одредио Strommelin, онда је њен обим по екватору 848 км. При ротацији од $2\frac{1}{2}$ сата свака тачка његовог екватора креће се брзином од само 942 см. у секунди, док се тачка његовог земљиног екватора креће брзином од 456 м. (дакле скоро 500 пута брже), а да и не говоримо о Јупитеру код кога свака тачка екватора има брзину 13000 м. (дакле готово 1333 пута већу) у секунди. Није искључена ни могућност, да Ерос има тамне пјеге на двјема супротним тачкама своје лопте, које би могле бити узрок поменути промје-

нама. У том случају би ротација Еросова износила 5 часова. Но то је сасвим невјероватно, те се, дакле, као поуздано тачно може узети да се Ерос окрене око своје осе једном за $2\frac{1}{2}$ сата.

✓ **Најмлађа списатељица**. Као посигурно се говори да је најмлађа списатељица на свијету нека Кармен д' Асиља, коју је недавно Sardou приказао друштву драматичара у Паризу. Ова списатељица има сад 10 година. Њезина прва драма у једном чину играла се у Лондону с великим успјехом, а другу драму „La Nourrice“ прихватила је „Theatre des Malhurius“ за свој репертоар. Мала је Кармен кћи неке удовице, која путује по свијету те приказује своју вјештину на гласовиру. Кармен је једном декламовала пред пок. енглеском краљицом своје властите стихове. Како знаде изврсно интерпретирати држи се да се у овом дјетету крије и велика умјетница.

✓ **Америка пронађена на 2000 година прије Колумба**. — Један енглески дневни лист донио је скоро интересантан чланак под горњим насловом. Китајци претендују, вели се тамо, на скоро сва открића која налазимо у историји западно-јевропске цивилизације изузевши наравно открића последњег времена и мора се признати да те претензије нијесу неосноване. Јер о томе свједоче многи стари документи. Амо спада и откриће Америке т. ј. западног дијела континента скоро на двије хиљаде година прије него што је пронашао Колумб источну обалу, и уједно су Китајци од великог утицаја били на ондашњу и познију американску културу. Врло су занимљиви Китајски званични записи из тих времена. Из записа из год. 499. прије Христа види се, да је Китајски мисионар и будиста Буј-Шан прошао Мексику, централну Америку и области тихог океана Мексику зове он „земља свиленог дрвета“. Буј-Шан употребио је своје путовање на проповидање Будине религије. Трагове похода будијских мисионара на обалама тихог океана нашао је Александар Хумболт у виду обичаја, који су обично примљени били од Китајаца. Може се надати, да ће научни радови Јевропејаца прије или послеје ријешити питања о открићу Америке и о њеним древним цивилизацијама.

✓ **Сунчева свјетлост дезинфикује**. — Проф. *Езмарк* у Килу извршио је заним-

љиве огледе, којима је доказао да сунчева свјетлост садржи у себи веома јака својства за дезинфекцију. Он је напунио хаљине, постељу, кожане ствари, намјештај, различитим микробима што производе болести, па их је затим подвргао утицају сунчаних зракова. При том је свакога часа истраживао има ли још у зараженим стварима микроба и гдје нарочито. Резултати ових посматрања бјеху врло повољни, јер се показало да на пр. бацили колере брзо угинуше не само на површини, него и у дубљим слојевима постеље. Тако исто су сунчани зраци уништавали бактерије тифа, пришта, сушице, запаљења плућа и других болести. Према томе имамо у сунчаним зрацима најбоље и при томе најјевтиније средство за дезинфекцију. Треба врло често и подуже излагати сунчањом свјетлости све предмете и ствари којима покривамо тијело, као на пр. рубље, постелњене хаљине и т. д.

✓ Пушење код женскиња. — Како у културном свијету постоји тежња, да се женскиње у свему изједначе с мушкијема, то се ова тежња огледа и у пороцима и у страстима. Познато је на пр. да је у Инглеској пијанство и међу женама веома раширено. Али оне се нијесу само на овоме пороку задржале. Пушење, које у Инглеској није баш тако распрострањено због скупоће дувана, постало је нека врста помодног спорта међу инглеским дамама.

Ова страст се код инглеских госпођа толико развила, да данас нема ни једнога женскога клуба у Лондону, у коме не би даме имале и собе за пушење. Овај обичај захватио је већ и средње грађанске кругове; и женске, које су у служби по равним канцеларијама, пуше исто тако јак дуван, као и њихове мушке колеге. Међу поклоне, које данас вјереници својим вјереницама у Инглеској чине, спада и обавезна златна или сребрна кутија за цигарете, са исто таком кутицом за зигарце.

НЕКРОЛОГ

† Др. Љубомир Недић. Љетос у јулу умро је у Биограду Др. Љубомир Недић бивши професор Велике Школе. Недић је последњих година био право страшило књижевника; његове књижевне критике чињеле су сензацију и ма да у њима има нечега што свако не одобрава, опет су име свог аутора начиниле значајним именом у српској књижевности. „Српски Књижевни Гласник“ вели за Недића: „од Вука нико код нас није проузроковао и водио веће и плодније књижевне препирке.“ — За Недића нијесу били ништа већ створени књижевнички ауторитети; у његовим критикама нема увијања, којим би се штеђела осјетљивост књижевника и масе у којој ти књижевници већ уживају популарност: био је у критици искрен и слободан до крајности. — Пrouчавао је наше нове писце, а књижевни радови на критици су му ови: двије свеске критичких студија „Из Нове Српске Лирике“ и „Новији Српски Писци,“ књижевне полемике и оцјене у „Реду“ за 1894. год., године 1895. уређивао је „Српски Преглед“ и у њему штампао неколико својих чланака, штампао је својих радова и у мостарској „Зори.“

Недић је по струци био философ, а студирао је у Њемачкој и Инглеској. На Великој Школи је одлично предавао више година психологију и логику. По својој струци је писао и на њемачком језику и ти му се радови на страни добро цијене, а радио је и на српском: о *теснимизму*, о *стну* и *сновима*, о *хипнотизму*. Потрзао је књижевна питања и обрађивао их у предавању о *Хамлету* и у предлогу *Књижевно-Умјетничкој Заједници о српској интерпункцији*. —

Бесумње Недићеву смрт оплакује српска књижевност као једну од ријетких драгоцјености, она губи једног од најбољих радника; а српска критика посебице једног неустрашимог критичара.

Вјечан му помен.

С.

—**

—**

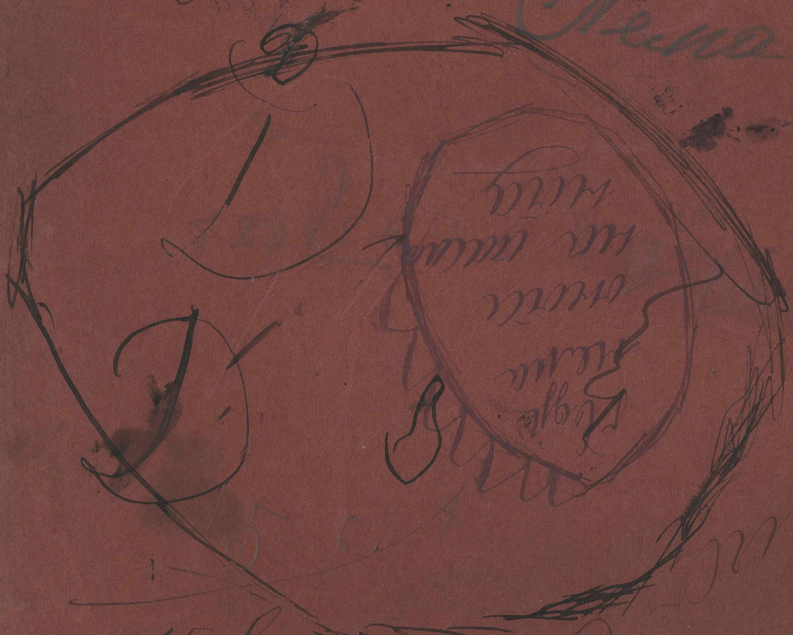
Уређује Књижевни Одбор:

Д-р Л. Томаковић, Живко Драговић, Д. Гашало, Мирко Мијуриковић и Сава П. Вулешић.

Chap Quia Tere
güli

Handwritten scribbles and symbols, including a circled 'D' and various loops.

Handwritten scribbles, including the word 'Kena' and other illegible marks.

Handwritten scribbles and text at the bottom of the page, including the word 'Kena' and other illegible marks.